

Världshandeln, marknadsandelar och svenska kostnader

av

Eva Christina Horwitz

Innehåll

1. Inledning	13
2. Den internationella tillväxten till 1978	15
2.1 Produktionstillväxten i OECD-länderna	15
2.2 Investeringar, kapacitetsutnyttjande och vinstutveckling	18
2.3 Inflation och ekonomisk politik	23
2.4 Världshandelns utveckling	26
3. Svensk exporttillväxt	31
3.1 Exportens bestämningsfaktorer	31
3.2 Den svenska marknadsandelsutvecklingen	32
3.3 Utvecklingen av relativa kostnader och priser	42
3.4 Den svenska exportens priselasticitet	45
4. Tillväxtutsikterna 1978–1985	49
4.1 OECD-tillväxten 1978–1985	49
4.2 Handelsutvecklingen	53
4.3 Svensk exporttillväxt	55
Referenser	58

1 Inledning

I denna studie analyseras sambanden mellan den internationella handelstillväxten och svensk export under efterkrigstiden, med tonvikt på 1960- och 70-talen. Beskrivningen av de svenska marknadsandelarnas utveckling är relativt detaljerad för länder och produktgrupper. Syftet med analysen är att söka identifiera de viktigaste förklaringsfaktorerna bakom marknadsandelsutvecklingen, i synnerhet den kraftiga marknadsandelsförlust som inträffat efter 1975. Denna förklaras i första hand av den kraftigare kostnadshöjningen per producerad enhet i Sverige än i omvärlden. För bedömningen av exportutsikterna för perioden 1978–85 räcker det emellertid inte att anta att det under 1978 skett en pris- och kostnadsanpassning gentemot omvärlden. Marknadsandelarnas utveckling bestäms även av mer strukturellt betingade faktorer som exportens länder- och produktsammansättning. Till faktorer som verkat för en svagare utveckling av svensk export efter 1974–75 hör inte bara en höjning av det svenska relativpriset. Kapacitetsutnyttjandet har överlag varit lågt i omvärlden, betydligt lägre än i Sverige 1975 och investeringsverksamheten har varit extremt låg.

En ingående analys av marknadsandelsutvecklingen borde även baseras på bedömningar av de utbudsrestriktioner som gällt. Dessa problem ligger dock utanför ramen för denna studie som är inriktad på en beskrivning av marknadstillväxt i en vidare betydelse. Denna omtolkas senare i en prognos för svensk export på detaljerade varugrupper som presenteras i det avsnitt av IUI:s långtidsbedömning 1979 som behandlar produktionstillväxten inom svensk industri.

Studien är uppbyggd kring tre huvudproblem; den framtida *produktions-tillväxten inom OECD-området, världshandelsutvecklingen och utvecklingen av den svenska exportens marknadsandelar.*

I avsnitt 2 analyseras de långsiktiga trenderna i produktions- och efterfrågeutvecklingen. OECD-områdets tillväxt var mycket svag i samband med recessionen 1974–75 men tillväxttenden har därefter i stort sett normaliserats. Graden av kapacitetsutnyttjande inom OECD-området vid utgångsåret 1978 blir av detta skäl svårare att bestämma och samtidigt mer betydelsefull än vad som hittills vanligtvis gällt för prognoser på medellång sikt.

Tveksamheten beträffande underutnyttjandet gäller inte så mycket arbetskraften, vars svaga utnyttjande avspeglas i den höga arbetslösheten, utan i

stället kapitalsidan, som är lika viktig men betydligt mer komplicerad till följd av nedgången i investeringsaktiviteten under senare år. Vi baserar vårt antagande om den framtida handelsutvecklingen på en fortsatt BNP-tillväxt inom OECD-området av samma storleksordning som under 1976–78, dvs något lägre än den genomsnittliga BNP-tillväxt på 4,1 % som gällde 1950–78. En hög inflationstakt och en svag investeringsutveckling hör till de faktorer som bidragit till att den ekonomiska tillväxten under 70-talet blivit lägre än tidigare. Den ekonomiska politikens roll i detta sammanhang är oklar, men det finns anledning att närmare undersöka om inte ekonomisk-politiska åtgärder under 70-talet bidragit till att öka de cykliska fluktuationerna i den ekonomiska aktiviteten snarare än till att utjämna dem. De indicier som finns för att så är fallet räcker för att betrakta OECD:s prognoser för områdets BNP-tillväxt 1978–85 med en viss skepsis, eftersom dessa baseras på antagandet att en fortsatt styrning av utvecklingen via samfällid ekonomisk politik är en förutsättning för en återgång till full sysselsättning inom området.

Analysen av OECD-tillväxten avslutas med ett avsnitt som berör sambanden mellan tillväxt och handelsutbyte. En slutsats av de historiska jämförelserna är, att trots de protektionistiska tendenser som onekligen gjort sig gällande i det handelspolitiska spelet länder emellan har handelstillväxten sedan 1974 hållits väl uppe i relation till produktionstillväxten. Vid bedömningen av utvecklingen 1978–85 antar vi att tillväxten i världshandeln kommer att vara hög även i framtiden och att OECD-ländernas importelasticitet med avseende på produktionstillväxten inte kommer att reduceras.

En tredje och central fråga är hur stor del av en ökning av världshandeln som kommer att riktas som ökad efterfrågan på svensk export, dvs de svenska marknadsandelarnas framtida utveckling. Diskussionen förs med utgångspunkt från ett flertal mått på svenska marknadsandelar under 1960- och 70-talen, där vi särskiljer effekter på marknadsandelsutvecklingen till följd av de senaste årens relativprisförskjutningar och effekter som är mer strukturellt betingade. När det gäller strukturen är det främst råvaruexportens andel av total export som är av intresse. Men frågan gäller även i vilken utsträckning de senaste årens svaga investeringsutveckling i Västeuropa har påverkat de svenska marknadsandelarnas utveckling. Svensk export är paradoxalt nog både mer råvaruintensiv och mer investeringsvaruintensiv än de flesta andra industriländers.

Frågan huruvida en förbättring av det svenska pris- och kostnadsläget jämfört med utlandet kan bryta den nedåtgående trenden för de svenska

marknadsandelarna beror till stor del av dessa senare strukturella faktorer. Redovisningen av den svenska exportens andel av olika länders totalimport samt dess fördelning på olika varugrupper görs på en mycket detaljerad nivå i ett försök att särskilja dessa olika faktorer.

Studien avslutas med en siffersatt bedömning för 1978–85 av OECD:s produktions- och handelstillväxt samt svensk exportutveckling.

2 Den internationella tillväxten till 1978

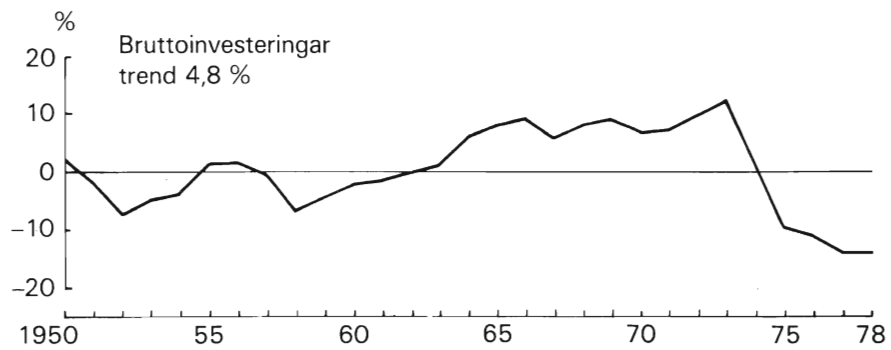
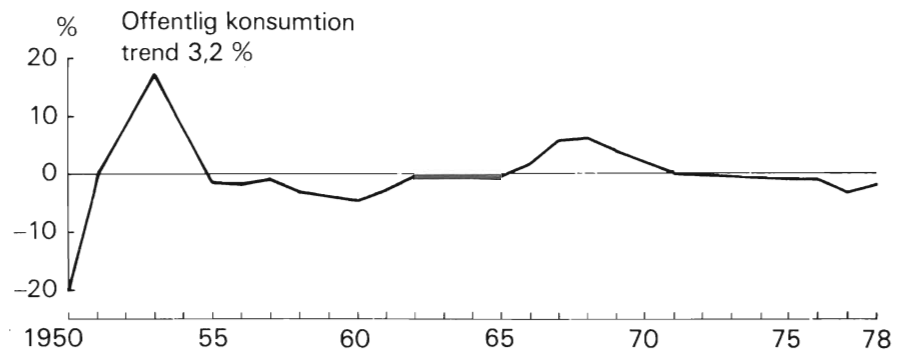
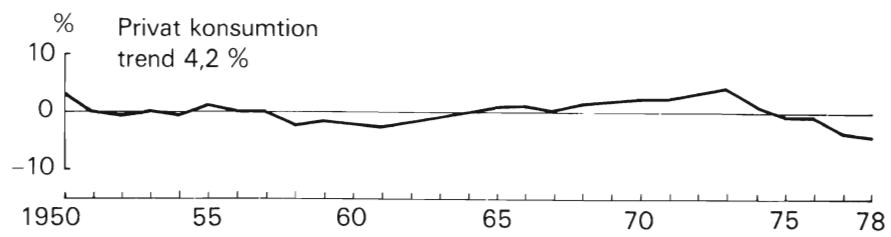
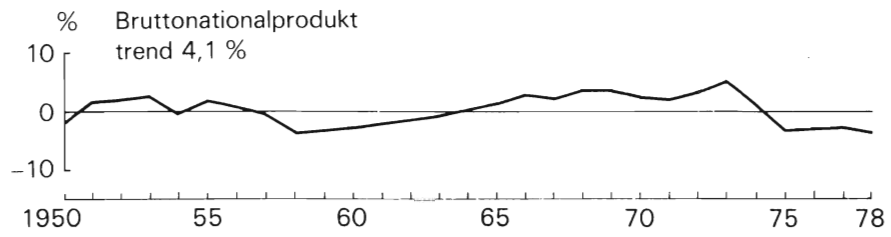
2.1 Produktionstillväxten i OECD-länderna

Den marknadstillväxt som ligger till grund för bedömningen av Sveriges exportutsikter gäller till största delen ökad import till våra traditionella handelspartners, de nordiska länderna och de stora OECD-ekonomierna.

Liksom de nordiska länderna är Sverige till stor del beroende av utvecklingen i dessa OECD-länder, varför framställningen i detta avsnitt huvudsakligen inriktas på produktionsutvecklingen i de sju stora OECD-länderna. Denna bestämmer i sin tur områdets interna och externa handelsutbyte.

Tillväxten inom OECD-området har avmattats under 70-talet jämfört med 60-talet. Medan BNP-ökningen för hela efterkrigstiden 1950–78 var 4 %, låg den under 60-talet på ca 5 % för att på 70-talet sjunka till 3 %. Den höga BNP-tillväxten under 60-talet, med i praktiken fullt kapacitetsutnyttjande, var en följd av en under denna period kraftig ökning i efterfrågan, som för såväl privat som offentlig konsumtion samt bruttoinvesteringar steg betydligt över genomsnittet för hela efterkrigstiden. Privat konsumtion och investeringar fortsatte att öka i oförändrad takt fram till 1973 under det att expansionen i offentlig konsumtion för OECD-området som helhet saktade av redan i slutet på 60-talet. Denna bild nyanseras något genom den information som ges i figur 1. Den horisontella linjen anger tillväxttrenden 1950–78, dvs 4,1 % per år för OECD-områdets bruttonationalprodukt, 4,2 % för privat konsumtion, 3,2 % för offentlig konsumtion och 4,8 % för bruttoinvesteringar. Kurvan kring denna trend anger nivån för respektive efterfrågekomponent uttryckt som procentuell avvikelse från trenden. Till följd av djupet av recessionen 1974–75 blir den årliga ökningstakt som trenden representerar helt beroende av vilket slutår som väljs för trendbe-

Figur 1. Tillväxt i OECD 1950–1978



räkningen. Hade 1973 valts skulle t ex OECD-områdets BNP 1978 ligga längre under trenden än de 4 % som framgår av figur 1. Figuren skall tolkas så att linjer under eller över kurvan dragna parallellt med denna motsvarar den trendmässiga ökningstakten. Tillväxten efter 1975 har således varit av samma storleksordning som den långsiktiga trenden, dvs lika stor som under större delen av 50-, 60- och 70-talen med undantag för perioden 1958–66 som utmärktes av mycket hög tillväxt. Produktionens ökningstakt dämpades således under 60-talet men var dock under början av 70-talet fortfarande hög. Det var först i och med 1974–75 års lågkonjunktur som tillväxten blev så svag att genomsnittstalen för 70-talet kom att sänkas väsentligt.

Utvecklingen 1974–75 och därefter innebar en helt ny situation för efterkrigstiden. Efter konjunkturtoppen 1972/73 minskade då den totala produktionen av varor och tjänster för första gången. Nedgången förstärktes av realinkomstminskningen till följd av oljeprishöjningarna och av att en åtstramande politik fördes i flertalet länder. Efter bottenåret 1975 då OECD:s BNP föll med drygt 0,5 % och EG-ländernas med närmare 2 % har produktionstillväxten varit kraftig och uppgått till ca 4,5 % i genomsnitt per år. För USA har BNP-ökningen under de tre senaste åren varit dubbelt så snabb som den långsiktiga ökningen under det att den ekonomiska utvecklingen i Europa präglats av att produktionstillväxten fortfarande är lägre än vad som gällt historiskt och vad som är förenligt med ett fullt kapacitetsutnyttjande.

På grund av nedgången i investeringarna och den eventuella utslagning av kapital som skett till följd av ändrade relativpriser på i första hand energi, kan endast mycket osäkra bedömningar göras av den lediga kapaciteten i anläggningsskapital. Det låga kapacitetsutnyttjande inom OECD som präglat perioden efter 1973 manifesteras i första hand genom de höga arbetslöshetstalen, 16 miljoner arbetslösa inom OECD-området mot normalt 8 miljoner.

Sysselsättningsproblemen är emellertid inte likartade inom alla OECD-länderna. Sedan konjunkturedgångens bottenfas har det för OECD-området som helhet skett en kraftig sysselsättningsökning samtidigt som arbetslöshetstalen legat kvar på en hög nivå. Utvecklingen i Europa skiljer sig markant från den i USA, Kanada och Japan, där antalet sysselsatta ökat kraftigt 1977 och 1978 medan arbetslöshetstalet legat kvar på en hög nivå till följd av att utbudet av arbetskraft ökat. I Europa har efterfrågan på arbetskraft varit svag. Sysselsättningsnivån är oförändrad, och arbetslösheten ligger av detta skäl kvar på en hög nivå.

Trots att konjunkturförloppet i stort således normaliserats efter recessionen, gäller en jämfört med tidigare erfarenheter fundamental avvikelse vad beträffar fördröjningen av investeringsuppgången. Bruttoinvesteringarna föll 1974 och 1975 och den återhämtning som därefter skett har inte varit tillräcklig för att återföra 1978 års investeringsvolym till 1973 års nivå. Diskussionen om tillväxten i ett medellångt perspektiv har kommit att gälla frågan vad som förklarar den svaga investeringsutvecklingen. För svenskt vidkommande är frågan speciellt intressant, eftersom dels svensk export har ett större investeringsvaruinnehåll än många andra länders, dels investeringsutvecklingen efter 1976 varit speciellt svag på marknader som väger tungt i svensk export.

2.2 Investeringar, kapacitetsutnyttjande och vinstutveckling

Mot bakgrund av investeringsaktivitetens betydelse för svensk exporttillväxt finns det anledning att se något närmare på investeringsutvecklingen i OECD-länderna. En bedömning av svensk exporttillväxt i framtiden kan knappast göras utan antaganden om den relativa betydelsen av de faktorer som ligger bakom den svaga investeringsutvecklingen.

Vi har under 70-talet sett ett kraftigt omslag från 60-talets investeringsaktivitet. I figur 1 illustreras den kraftiga tillväxten av bruttoinvesteringarna mellan 1958 och 1965 på 7 % per år och avsaktningen till en ökning i takt med den långsiktiga trenden, dvs 5 % per år fram till 1973. Därefter inträffar en kraftig nedgång under två år och en måttlig uppgång så att ökningstakten 1977–78 är av samma storleksordning som den långsiktiga trenden. Investeringarnas andel av den totala efterfrågan inom OECD-området har därmed sjunkit från 22 % 1972–73 till 19 % 1977–78. Variationerna mellan olika länder är dock betydande och tabell 1, som återger investeringsutvecklingen i olika OECD-länder 1960–78, visar att återhämtningen framför allt har gällt USA, medan investeringstakten i Västeuropa visar en mycket svag ökning efter 1976.

I det scenario över OECD-ländernas tillväxtutsikter 1978–85 som diskuteras under våren 1979 inom OECD-sekretariatet och som vi skall återkomma till i avsnitt 4 hävdas, att den utdragna recessionen medfört att investeringarna i många länder reducerats så kraftigt att en återgång till full sysselsättning skulle kräva historiskt sett mycket stora investeringsökningar

under början av 80-talet och innebära en kraftig vridning av efterfrågan från konsumtion till investeringar. Långtidsutredningens beskrivning av den internationella utvecklingen har baserats på en tidigare version av denna rapport och bygger på att "en snabb ökning av investeringarna är nödvändig för att länderna skall uppnå den tillväxt i totalefterfrågan som krävs för att kunna upprätthålla en kontinuerlig, hög produktionstillväxt". Samtidigt menar man att "stora svårigheter kommer att föreligga i många länder att få investeringarna till en tillräckligt hög nivå".¹

Tabell 1. *Investeringsutvecklingen inom OECD-länderna 1960-1978*
Årlig procentuell förändring

	1960-73	1974	1975	1976	1977	1978
<i>a) Totala bruttoinvesteringar</i>						
USA	4,5	-6,4	-12,4	6,2	9,6	6,6
Japan	14,0	-9,4	-2,1	3,1	3,7	11,2
Kanada	5,7	5,4	3,8	2,2	0,3	1,0
Västtyskland	4,4	-9,9	-4,2	5,0	4,1	6,3
Storbritannien	4,5	-2,7	-1,9	-1,2	-3,8	2,5
Frankrike	7,6	0,9	-3,2	3,7	0,0	0,1
Italien	4,1	3,5	-13,0	1,9	0,1	-1,3
Belgien	4,2	8,1	-1,4	2,2	-0,7	2,0
Nederländerna	5,8	-3,8	-4,9	-1,8	11,1	3,8
Sverige	4,4	2,0	-0,5	-1,2	-3,2	-4,2
Norge	6,0	5,2	11,9	9,5	1,3	-17,3
Danmark	6,8	-10,3	-10,7	16,6	-1,8	0,6
Finland	4,3	3,7	7,0	-9,4	-6,8	-7,0
OECD totalt	6,0	-4,5	-5,7	3,6	5,4	5,1
<i>b) Investeringar inom tillverkningsindustrin</i>						
USA	4,5	-1,8	-13,6	2,2	8,0 ^a	4,5 ^a
Japan	11,8	-3,2	-24,7	1,5
Kanada	4,3	17,4	12,0	-10,0
Västtyskland	2,1	-11,0	-1,8	5,0	3,0 ^a	8,0 ^a
Storbritannien	1,4	13,5	-13,7	-3,6	6,8 ^a	8,0 ^a
Frankrike	7,8	6,1	-3,7	0,8
Italien	4,1	8,3	-20,0	5,3
Belgien	5,1	20,2	-10,4	-15,7
Nederländerna	5,6	10,3	-7,2	-4,1
Sverige	4,1	12,1	1,0	0,2	-17,1 ^a	-18,2 ^a
Norge	5,0	31,9	11,2	-3,1	17,2 ^a	-14,0 ^a
Danmark	3,5	8,1	-45,2	15,0	0 ^a	0 ^a
Finland	4,9	23,3	7,6	-28,7	-16,7 ^a	-11,5 ^a
OECD totalt	5,8	1,3	-11,9	0,8

^a Mycket preliminär bedömning.

Källor: OECD National Accounts 1952-77, samt Industrikonjunkturen våren 1979. Sveriges Industriförbund.

¹ Långtidsutredningen 1978. SOU 1978:78, s 74.

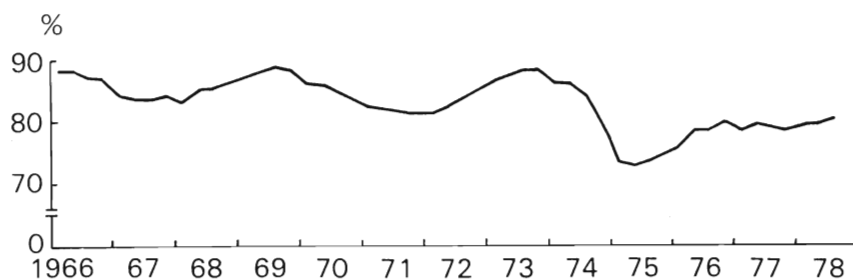
Bakom fokuseringen på investeringar i dessa bedömningar ligger den dubbelroll dessa spelar. Från efterfrågesidan gäller att om investeringsaktiviteten hade utvecklats normalt under innevarande konjunkturcykel skulle produktionsnivån troligen legat mycket närmare fullt kapacitetsutnyttjande idag. Från kapacitetssidan gäller att en låg investeringsaktivitet i dag kommer att begränsa produktionsökningstakten i framtiden, därför att kapitalstocken inte förnyats lika snabbt som tidigare.

Investeringsutvecklingen i USA, vars ekonomi präglats av ett högt efterfrågetryck under de senaste åren visar en betydligt kraftigare återhämtning än Europa, där efterfrågetrycket varit mycket svagare. Detta ger en viss indikation på att den svaga investeringsutvecklingen i Europa till betydande del kan förklaras av ett lågt kapacitetsutnyttjande.

Det är dock svårt att kvantifiera hur stort underutnyttjandet av kapitalet är. De bedömningar av kapacitetsutnyttjandegraden som finns säger i allmänhet ingenting om hur långt från kapacitetstaket ekonomierna befinner sig eller hur snabbt en efterfrågeökning kan leda till att kapaciteten tas i anspråk fullt ut. Figur 2 som baseras på en grov hopvägning av kapacitetsutnyttjandetal från fem OECD-länder kan dock tolkas som att företagen efter tre års konjunkturuppgång fortfarande bedömer att det finns ledig produktionskapacitet. En ytterligare faktor som talar för att det är kapacitetsutnyttjandegraden som förklarar den svaga investeringsverksamheten är att kapitalstocken ökat mer än produktionsvolymen under de senaste åren trots att investeringarna stagnerat eller minskat. Även om man räknar med en viss utslagning av kapital i samband med oljeprishöjningarna, visar data från

Figur 2. *Industrins kapacitetsutnyttjande i OECD 1966–1978*

Sammanvägning av kapacitetsutnyttjandetal från fem OECD-länder^a



^a USA, Kanada, Japan, Västtyskland och Belgien.

Källa: OECD Economic Outlook, December 1978, tabell 6.

många länder att capital/output ratios har höjts.¹ Detta är av betydelse då vi tolkar de kvoter mellan industrins investeringar och produktionsvolymens utveckling för skilda OECD-länder som framgår av figur 3.

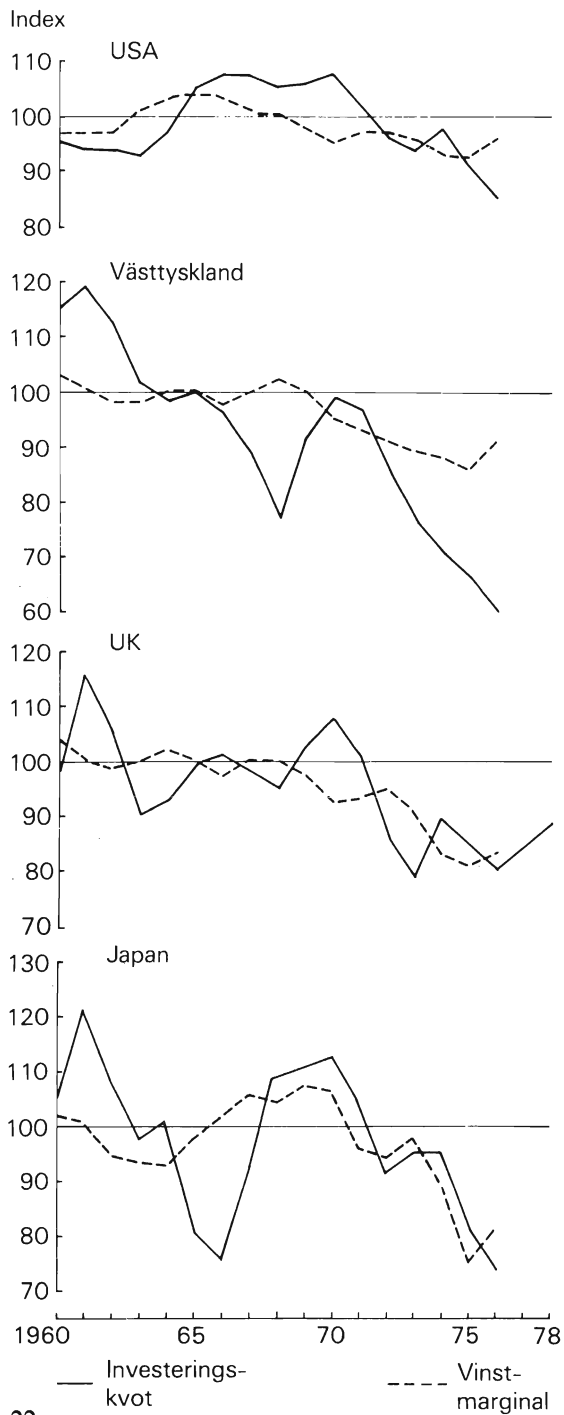
De ovan presenterade argumenten för att den svaga investeringsutvecklingen i stor utsträckning beror av ett lågt kapacitetsutnyttjande skall inte tolkas som att det med en normalisering av efterfrågeläget kommer att ske en återgång till tidigare trend för investeringsaktiviteten, eftersom denna har varit svag också av andra orsaker. Bland de fundamentala förändringar i andra avseenden som förklarar mycket av variationerna i investeringsutvecklingen gäller främst den osäkerhet vid bedömningen av investeringars avkastning som följt på den högre inflationen under 70-talet. Till detta kommer att en vinstutveckling som länge varit nedåtgående har långtgående inverkan på investeringsutvecklingen. Det är inte enkelt att belysa dessa påstående empiriskt då data över vinstutvecklingen i industrin i olika länder inte finns. Som indikator på vinstutvecklingen används oftast bruttoöverskotten inom industrin, räknat som förädlingsvärde exklusive ersättning till löner, inklusive socialavgifter, dvs driftöverskottet före avskrivningar etc. Detta visar en trendmässig nedgång som accentuerats under 70-talet i flertalet OECD-länder.

Det vinstmått som presenteras i figur 3 tillsammans med investeringskvoten är en mycket grov approximation av bruttovinstutvecklingen beräknad på skillnaden mellan förändringen i förädlingsvärdepriset och styckekostnaderna i dessa länder. De presenterade siffrorna är omräknade till indextal, där hela perioden 1960–70 satts lika med 100. De beräknade bruttomarginalerna har jämförts med data från nationalräkenskapsstatistiken från länder där dessa varit tillgängliga. Någon fullständig överensstämmelse mellan dessa serier finns inte vad beträffar variationer mellan enskilda år. De serier som är beräknade på de ingående komponenterna får betraktas som mindre tillförlitliga än data som bygger på nationalräkenskaper. Den starka tendensen till nedgående vinstutveckling i samtliga länder gäller för båda serierna. Under 70-talet har löneandelen i förädlingsvärdet ökat kraftigt i samtliga länder.

¹ Detta gäller definitivt för Sverige; för andra länder finns indikationer på samma utveckling i "Prospects for a long-run short-fall in investment in the OECD-area". OECD. 1978.

Figur 3. *Investeringskvoter och vinstutveckling inom industrin för OECD 1960-1976*

Industriinvesteringar genom produktion (fasta priser)
 Index 1960-70 = 100



2.3 Inflation och ekonomisk politik

Beskrivningen av OECD-tillväxten i det inledande avsnittet gjordes utan anspråk på att förklara de faktorer som ledde till denna utveckling. Inför prognosavsnittet som avslutar denna studie är ett ställningstagande till vad som orsakat den svaga utvecklingen nödvändigt. Man kan även i nuvarande "svårbedömbara" läge göra en prognos på 1 à 2 års sikt med tämligen god precision, men när prognosen skall täcka en så lång period som 1978–85 berörs mer fundamentala samband i det ekonomiska systemet. På två punkter, inflationens betydelse för tillväxten och den ekonomiska politikens betydelse för inflationstakten, råder det för närvarande stor osäkerhet i bedömningarna.

Mot bakgrund av de senaste årens erfarenheter framstår 60-talet inte endast som speciellt gynnat vad beträffar den reala tillväxten, utan präglades även av en påtaglig stabilitet på prissidan. Inflationstakten steg emellertid inom OECD-området redan i slutet av 60-talet. Ökningen var mycket kraftig från 1972–73, då världsekonomin karakteriserades av en konjunkturuppgång som förstärktes av en spekulativ efterfrågan på råvaror och av en kraftigt expansiv politik i stora OECD-länder. "Oljekrisen" vid slutet av 1973 inträffade samtidigt som en konjunkturavmattning hade börjat. Regeringarna i många länder påverkades av de kraftigt försämrade utrikesbalanserna och reagerade med att strama åt den inhemska efterfrågan i det dubbla syftet att återställa utrikesbalansen och att via reducerat kapacitetsutnyttjande få ned inflationen. Resultatet var lyckat i så måtto att OECD-områdets externa balans snabbt justerades vilket dock skedde till priset av ett kraftigt produktionsbortfall och en hög arbetslöshet. Även inflationstakten har dämpats påtagligt.

Frågan om det är inflationen i sig eller rädslan för inflation som manifesterats i ovanstående åtgärder som begränsat tillväxten under 70-talet hör till de mer kontroversiella frågorna när det gäller analys av utvecklingen och bedömning av framtiden. En vanligt förekommande uppfattning är att en överdriven oro för inflation lett till att en del OECD-länder, däribland främst Västtyskland, fört en alltför stram efterfrågepolitik under och efter recessionen 1974. Man menar att en expansiv ekonomisk politik hade varit möjlig utan att inflationen hade förstärkts, eftersom resursutnyttjandet har varit mycket lågt. Det motsatta synsättet är att efterfrågeökningar baserade på en expansiv finanspolitik med stora budgetunderskott leder till en likviditetspåspädning som mycket snart ökar inflationstakten och medför en produk-

tionsnedgång.¹

Dessa två synsätt resulterar i två helt olika strategier för ekonomisk politik. En anti-inflations-tillväxt-strategi, som huvudsakligen förts i Västtyskland, Schweiz och Japan, bygger på att prisstabilitet utgör en förutsättning för balanserad tillväxt. Den andra strategin, lokomotiv- eller konvoj-teorin, bygger på att en samordnad stimulanspolitik i starka OECD-länder (USA, Japan och Västtyskland) ökar tillväxten där och samtidigt frambringar ett uppsving i de svagare medlemsländerna. Bakom rekommendationer med denna innebörd ligger då antagandet att inflationstakten inte nämnvärt påverkas av en sådan gemensam aktion. Det svenska synsättet har legat mycket nära den senare strategin, vilket visas av den politik som förts i Sverige – liksom i övriga nordiska länder – under åren närmast efter 1973. Denna politik misslyckades i så måtto att den relativa kostnadsökningen visavi anti-inflationsländer ledde till marknadsandelsförluster på exporten och en mycket svag inhemsk produktionsutveckling som tvingat fram devalveringar. Anti-inflationsländernas politik kan emellertid knappast karakteriseras som lyckosam. Investeringsverksamheten har varit fortsatt svag även i dessa länder och tillväxten låg.

Under 70-talet har den ekonomiska politiken inom OECD-området växlat mellan perioder med kraftig stimulans som under 1972–73 och perioder med stor restriktivitet som 1976–77. Man kan hävda att det svaga resursutnyttjandet under 70-talet bottnar i den brist på konsekventa åtgärder som blir resultatet när så olika politik förs i skilda länder.² Grundläggande studier återstår att göra inom detta område. Inom OECD har vissa uppskattningar av finanspolitikens effekter gjorts som visar att efterfrågeutvecklingen under de senaste åren påverkats av en åtstramningspolitik av storleksordningen 1 % av BNP under 1976 och 0,5 % 1977.³

Den ekonomiska politikens effekter på slutlig efterfrågan från och med 1973 illustreras i tabell 2 med förändringstal för såväl BNP som offentlig och privat konsumtion. Förändringen i offentlig konsumtion är i viss mån en handlingsparameter för regeringarna. Ökningen i den offentliga konsumtionen var betydligt kraftigare 1972–73 än de närmast föregående åren, 3 % mot 1 %. Utgiftsökningen var sedan lika stor under lågkonjunkturåren 1974–76 för att därefter minska 1977.

Privat konsumtion styrs av de ekonomisk-politiska beslutsfattarna via

¹ Se Axell, *Inflation och resursutnyttjande* i denna bok.

² Se Korteweg [1978].

³ OECD Economic Outlook. December 1978, tabell 12.

förändringar av skatter. Effekten på privat konsumtion av skatteomläggningar har beräknats av OECD utan närmare information om vilken metod som använts. Med denna reservation kan dock tabellen i huvudsak tolkas så att den ekonomiska politikens påverkan på privat konsumtion medförde en viss åtstramning redan under 1973, men den var blygsam i relation till den kraftiga ökningen av köpkraften just detta år. 1974, då behovet av kompensation för köpkraftsminskningen till följd av oljeprishöjningarna var stort, gavs däremot endast en obetydlig stimulans till privat konsumtion. 1975, recessionens bottenår, var politiken expansiv och den privata konsumtions efterfrågan ökade med ett par procent trots minskande reallöner tack vare lindring på skattesidan. Därefter har skattesystemet verkat i åtstramande riktning.

Variationerna mellan länderna är i vissa fall betydande, och vi har därför i tabell 2 även lagt in motsvarande siffror för Västtyskland, eftersom detta land mer än andra varit utsatt för krav från de omgivande länderna att föra en mer expansiv ekonomisk politik.

Av tabellen framgår att Västtyskland är det land där åtstramningspolitiken fått det kraftigaste genomslaget efter 1975. Den offentliga konsumtionsökningen har varit betydligt mindre efter konjunkturnedgången än under de närmast föregående åren och den ekonomiska politiken har också verkat återhållande på privat konsumtion efter 1975.¹

Tabell 2. Efterfrågeutvecklingen 1973–1978

	1973	1974	1975	1976	1977	1978
<i>OECD (7 stora länder)</i>						
BNP-tillväxt	6,1	0,3	-0,6	5,2	4,0	3,8
Offentlig konsumtion	2,7	3,0	3,8	2,9	1,5	4,0
Privat konsumtion	5,2	0,5	2,0	4,9	3,6	3,8
Reallön före skatt	7,3	0,3	-0,1	4,2	3,7	4,2
Skatter ^a	-0,8	0,3	2,7	-0,9	-0,6	-0,1
<i>Västtyskland</i>						
BNP-tillväxt	4,9	0,5	-2,6	5,6	2,6	3,0
Offentlig konsumtion	5,4	4,3	4,5	2,4	1,0	2,5
Privat konsumtion	2,5	0,3	2,5	3,6	3,1	3,3
Reallön före skatt	5,3	1,2	-1,7	3,5	2,8	2,6
Skatter	-3,4	0,1	4,9	-1,6	-0,8	0,8

^a Beräknad effekt på privat konsumtion till följd av ändrat skatteuttag.

Källa: OECD Economic Outlook. December 1978.

¹ En skillnad i beräkningarna är att skattestödet till privat konsumtion inkluderar transfereringar till hushållen. I andra länder räknas dessa till inkomstökningar.

2.4 Världshandelns utveckling

Föregående avsnitt kan betraktas som en bakgrund till den primära frågeställningen i denna studie, svensk export i relation till den internationella handelstillväxten. Innan vi i avsnitt 3 övergår till att beskriva den svenska marknadsandelsutvecklingen ges en bakgrundsöversikt av handelsutvecklingen, i första hand med avseende på industriländernas import- och exporttillväxt.

Den kraftiga expansionen inom utrikeshandeln har varit ett utmärkande drag för utvecklingen under efterkrigstiden. Under 20-årsperioden fram till 1974 ökade handelsvolymen med 8 % per år, vilket är betydligt kraftigare än produktionens ökningstakt. OECD-handeln som svarar för två tredjedelar av världshandeln ökade ca 40 % snabbare än varuproduktionen inom området.

Handeln med varor med högre förädlingsgrad har vuxit kraftigare än handeln med livsmedel och råvaror. 1975 utgjordes 60 % av världshandeln av kemiska produkter, maskiner och transportmedel och andra bearbetade varor. Bland dessa har de kemiska produkternas volymtillväxt varit snabbast.

De bearbetade varorna, till vilka man räknar SITC-grupperna 5–8¹ i tabell 3, utgör en relativt sett större andel av i-ländernas handel än av den totala världshandeln. En ökad specialisering av produktionsstrukturen i i-länder har lett till ett ökat varuutbyte över gränserna, bl a inom Europa, och har kraftigt bidragit till att höja den internationella handelns ökningstakt.

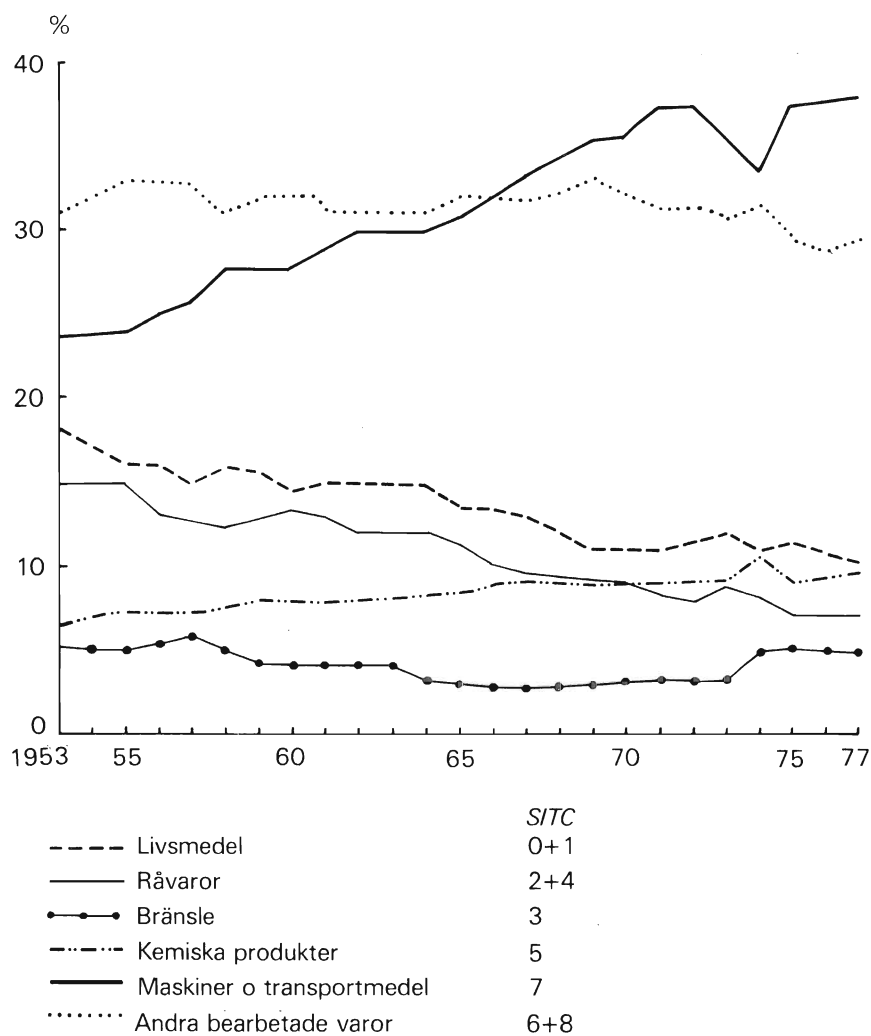
I-landsexporten består främst men långtifrån uteslutande av högförädlade produkter. Industrivaror samt insatsvaror av typen kemiska produkter, metaller, järn och stål svarade 1977 för ca 80 % av industriländernas export, vilket framgår av summan av de andelar som varugrupperna 5–8 svarar för av

Tabell 3. *Volymtillväxten i världshandeln 1953–1974*

SITC-nr		% per år
1	Livsmedel	4,1
2+4	Råvaror	4,2
3	Bränsle	6,8
5	Kemiska produkter	10,9
7	Maskiner och transportmedel	8,7
6+8	Andra bearbetade varor	7,9

¹ Grupp 9, Övriga varor, som även inkluderas i begreppet bearbetade varor, är obetydlig.

Figur 4. Varufördelning för industriländernas export 1953–1977



Källa: FN, Monthly Bulletin of Statistics, June 1977, February 1979.

total export i figur 4. Dessa varors andel av den totala exporten har ökat betydligt sedan 50-talet, i första hand beroende på en kraftig tillväxt för maskiner och transportmedel; i fortsättningen benämnda verkstadsvaror eller investeringsvaror. Det senare begreppet får tolkas i vid bemärkelse, då varugruppen förutom investeringsvaror rymmer en del varor av insatsvarukaraktär, men framför allt en relativt stor del hushållskapitalvaror. Den svaga investeringskonjunkturen i OECD-området avspeglas i det markanta trendbrottet för verkstadsvarornas andel av total handel 1973–74. Priserna för dessa varor fortsatte liksom tidigare att öka i något snabbare takt än för övriga

bearbetade varor, varför andelsförändringarna uteslutande kan tillskrivas en mycket svag volymutveckling.

Den genomsnittliga andelen industrivaror på ca 80 % skiftar högst betydligt mellan olika i-länder, vilket framgår av tabell 4. För Europa består i allmänhet 90 % av exporten av bearbetade varor, medan andelen för Nordamerika endast är 65 %. Med en industrivaruandel på ca 80 % är det svenska exportmönstret 1977 mer likt det västeuropeiska än vad som gäller för övriga nordiska länder. Tabell 4 visar att den vridning i exportstrukturen mot varor med en högre förädlingsgrad som framgick av figur 4 gäller för flertalet länder. Ingenstans har den dock varit så kraftig som för de nordiska länderna. För Sveriges del utgjordes vid början av 60-talet endast 60 % av exporten av mer högförädlade produkter (SITC 5-9). Exportstrukturen 1977 har kommit att likna den västtyska. De förändringar i varusammansättning som ligger bakom denna utveckling är främst en minskad andel för råvaruexport, främst malm samt trä och massa. Gruppen bearbetade varor omfattar för svensk export relativt betydelsefulla "råvaror", nämligen järn och stål, samt papper. Det kan därför vara av vikt att notera att andelsförskjutningen inte beror på att dessa varor ökat. Deras andel av svensk export har varit oförändrad respektive sjunkit under perioden. Ökningen har skett till följd av en kraftig uppgång för maskiner och transportmedel. På importsidan finns på motsvarande sätt markanta skillnader i importens förädlingsgrad mellan olika länder, vilket framgår av tabell 5. För Västeuropa

Tabell 4. *Andel bearbetade varor (SITC 5-9) av total export 1963, 1973 och 1977*
Procent, löpande priser

	1963	1973	1977
Kanada	41,8	51,8	52,9
USA	61,9	62,7	67,0
Japan	90,8	94,1	95,8
Belgien	78,9	81,2	79,0
Frankrike	71,2	71,0	75,8
Västtyskland	88,6	89,2	88,6
Italien	76,4	83,6	84,3
Nederländerna	54,6	57,6	54,5
Storbritannien	76,9	83,6	80,7
Schweiz	91,7	91,8	91,7
Norge	65,1	73,2	63,6
Danmark	40,5	53,6	56,0
Finland	56,8	72,7	77,5
Sverige	68,7	77,2	83,1

Källor: FN. Monthly Bulletin of Statistics. Manufactured goods exports, spec Table D. IMF. International Financial Statistics.

Tabell 5. *Andel bearbetade varor^a (SITC 5-9) av total import 1963, 1973 och 1977*
 Procent, löpande priser

	1963	1973	1977
Kanada	70,9	81,0	78,1
USA	49,3	67,3	55,0
Japan	23,9	30,4	21,1
Belgien	60,5	68,8	66,3
Frankrike	46,8	64,5	57,7
Västtyskland	51,0	60,0	59,0
Italien	47,9	49,4	45,0
Nederländerna	62,3	63,2	59,8
Storbritannien	32,9	56,9	59,6
Schweiz	68,2	75,3	75,2
Norge	64,0	70,9	73,5
Danmark	60,5	68,8	66,3
Finland	67,7	71,9	61,0
Sverige	65,0	71,5	66,8

^a Exkl fartyg.

Källa: OECD. Statistics of foreign trade. Trade by commodities. Serie B.

Tabell 6. *Andel bränsle (SITC 3) av total import 1963, 1973 och 1977*

	1963	1973	1977
Kanada	8,2	5,7	9,9
USA	11,1	11,8	29,9
Japan	18,0	21,8	44,1
Belgien	10,9	8,7	14,0
Frankrike	16,5	12,4	21,5
Västtyskland	9,4	11,4	17,1
Italien	12,2	14,1	26,0
Nederländerna	12,2	13,3	18,4
Storbritannien	11,7	10,9	14,3
Schweiz	8,3	7,2	9,5
Norge	8,8	7,7	11,1
Danmark	13,0	10,6	16,8
Finland	7,6	12,5	23,6
Sverige	13,5	11,4	17,4

Källa: Se tabell 5.

utgör importen av bearbetade varor en något större andel än den gör för USA och betydligt större än för Japan.

Andelsförändringar på såväl import- som exportsidan förklaras inte uteslutande av strukturella, volymmässiga förändringar utan följer av den relativa prisförskjutning till förmån för bearbetade varor som skett under perioden. Denna utveckling bröts i samband med råvaruprishöjningarna 1973. Oljeprisets höjning resulterade i en fördubbling av den andel av total import till OECD-länderna som utgörs av bränsle; från 11 % till 22 %. De

betydande skillnader mellan olika OECD-länders import av bearbetade varor som framgår av tabell 5 förklaras i stor utsträckning av deras import av bränslen i förhållande till total import. Import av olja m m utgör ca 10 % av total import för länder med egen produktion av olja och närmare hälften av totala importvärdet för ett land som Japan (se tabell 6).

Den jämna utveckling av världshandeln som präglade 50- och 60-talen bröts sålunda på ett flertal sätt under 70-talet. Relativprisförskjutningar ändrade handelsströmmarnas omfattning så att de oljeproducerande utvecklingsländerna svarar för en mycket större del av den totala handeln. Till följd av lågkonjunkturen 1973–74 har exporttillväxten under den senaste 5-årsperioden reducerats till hälften av de 8 % som var en genomsnittlig tillväxt under efterkrigstiden.

Under nedgångsfasen 1975 minskade handeln med rå- och insatsvaror med över 10 % i volym. Handeln med investeringsvaror, maskiner och transportmedel, minskade däremot endast med 1 %. Därigenom kom den andel av total handel som utgörs av investeringsvaror att stiga till den nivå som gällde före oljeprishöjningarna.

Handelstillväxten har emellertid varit svagare för samtliga varugrupper, vilket är en direkt följd av en lägre tillväxt inom OECD. OECD-ländernas importelasticitet med avseende på BNP-tillväxten har minskat något jämfört med vad som gällde under 60-talet. Vid en jämförelse med industriproduktionens utveckling har dock handelstillväxten hållits väl uppe.

En annan faktor som utmärker handelstillväxten under 70-talet är de nya industriländernas expansion på världsmarknaden. De är emellertid trots sin snabba exporttillväxt, fortfarande mycket små i världshandelssammanhang. Med en vid definition, använd bl a inom OECD, omfattar "NIC"-länderna, fem länder i Sydeuropa (Grekland, Portugal, Spanien, Turkiet och Jugoslavien), två i Latinamerika (Brasilien och Mexico), samt fyra i Sydostasien (Hongkong, Sydkorea, Singapore och Taiwan). Dessa länders andel av världsproduktionen har fördubblats mellan 1963 och 1977. Deras andel av den totala exporten av bearbetade varor har trefaldigats. Ändå svarade de 1976 inte för mer än drygt 7 % av den totala exporten av dessa varor. Mest betydelsefulla i detta sammanhang är länderna i Sydostasien, vars andel av exporten av bearbetade varor ökat från 1 % 1963 till 4 % 1976.

Dessa länder har bidragit till att hålla uppe handelstillväxten under senare år. OECD:s import från icke oljeproducerande u-länder ökade 1977–78 betydligt kraftigare än den totala importen. Samtidigt växte OECD-ländernas export till dessa områden snabbare än övrig export. Även om dessa länders

betydelse totalt sett fortfarande är liten, är de specialiserade på områden där konsekvenserna av deras inträngande på marknaden blir mycket stora. För en bedömning av svensk industris exportutsikter är det av intresse att notera tillväxten i NIC-ländernas export med avseende på produktsortimentet. Från att de vid början av 60-talet huvudsakligen var exportörer av textilvaror omfattade produktionen 1977 till stor del varor med högre förädlingsgrad, maskiner och komponenter med huvudvikt på konsumentkapitalvaror.¹

I den följande analysen av de svenska marknadsandelarnas utveckling har NIC-ländernas roll som förklaringsfaktor inte medtagits explicit, eftersom denna del av deras produktion inte innebär en försämring av Sveriges konkurrensposition på världsmarknaden. Bland NIC-länderna finns emellertid även länder som specialiserat sig på produktion av malm, järn och stål samt på varvsindustri. Inom dessa varugrupper är det uppenbart att svenska marknadsandelsförluster har skett och kommer att ske till följd av de nya industriländernas exportsatsningar.

3 Svensk exporttillväxt

3.1 *Exportens bestämningsfaktorer*

Vi har i föregående avsnitt redovisat utvecklingen för OECD-handeln från import- respektive exportsidan. Detta är den marknadstillväxt som den svenska exportutvecklingen jämförs med. I detta avsnitt ges en detaljerad redovisning av de svenska marknadsandelarnas utveckling på olika länderområden och för olika produktgrupper. Syftet är att analysera i vilken utsträckning svensk exporttillväxt följt marknadstillväxten i internationell handel och i vilka avseenden vi kan notera avvikelser från denna.

Avvikelser mellan svensk exportutveckling och den internationella handelsutvecklingen kan förklaras med länderinriktningen för svensk export, med det svenska produktsortimentet av råvaror och bearbetade varor, med skillnader i tillväxt mellan Sverige och utlandet, med investeringsaktiviteten i omvärlden och slutligen med kostnadsutvecklingen för svensk industri jämförd med omvärlden. Det relativt högre efterfrågetrycket i Sverige 1974–75 borde ha verkat neddragande på svensk export dessa år. I själva verket upprätthölls de svenska marknadsandelarna väl under dessa år. Förlusterna kom 1976–77, då kapacitetsutnyttjandet sjönk i Sverige och steg i omvärlden. I det följande kommer vi av detta skäl inte att använda något

¹ Hamilton [1979].

mått på relativt kapacitetsutnyttjande som förklaring till den svenska marknadsandelutvecklingen.

Sammansättningen av svensk export har under 60-talet vridits mot ett större inslag av varor med högt förädlingsvärde. Tabell 4 visade att bearbetade varor svarade för över 80 % av exportvärdet 1977. Denna andel är av samma storleksordning som gäller för västeuropeiska industriländer i allmänhet. Vad som främst utmärker den svenska utvecklingen är den snabbhet med vilken denna andelsförändring skett. Förklaringen är den relativt snabba tillväxten i exporten av investeringsvaror i vid bemärkelse, som 1977 svarade för 50 % av svensk export. Detta är en högre andel av den totala exporten än vad motsvarande varor utgör i total export från andra OECD-länder.

Den svaga investeringsutvecklingen har således varit speciellt oförmånlig för svensk export och speciellt svag på marknader som väger tungt i den svenska exporten. Med vikter som avspeglar fördelningen av den svenska exporten av investeringsvaror är OECD-områdets investeringsuppgång betydligt svagare under 1977 och 1978 än vad som framgick av totalsumman för OECD i tabell 1.

Sammansättningen av den svenska exporten kan av detta skäl antas vara speciellt konjunkturkänslig. När det gäller investeringsvarorna visar undersökningar för 1975 och 1976 inte entydigt huruvida sammansättningseffekten varit positiv eller negativ när exporten brutits ned till enskilda marknader och homogena produktgrupper. På sex för svensk export stora marknader var sammansättningseffekten negativ under lågkonjunkturåret 1975 och positiv under 1976.¹

I följande avsnitt är huvudvikten lagd på en detaljerad analys av marknads- och produktinriktningen för svensk export. Därefter följer en redovisning av den svenska kostnads- och prisutvecklingen jämfört med den i omvärlden och slutligen diskuteras den svenska exportens priselasticitet mot bakgrund av förändringen i de svenska marknadsandelarna och den svenska prisutvecklingen jämförs med omvärlden under perioden 1973–78.

3.2 Den svenska marknadsandelutvecklingen

Den svenska exportens volymökning har varit något långsammare än världshandelstillväxten sedan början av 60-talet men då samtidigt prisök-

¹ Gozzo & Widerfjell [1978].

ningarna varit något kraftigare för svensk export än för världshandeln, har marknadsandelarna i löpande priser varit tämligen oförändrade fram till 1973, vilket framgår av figur 5. Jämförs exportutvecklingen i Sverige med den i andra industriländer, blir den svenska något oförmånligare och ökade något långsammare från mitten av 60-talet. Den svaga trendmässiga nedgången följdes 1976–77 av ett kraftigt fall. Jämfört med 1970 års nivå minskade den svenska andelen i världshandeln 1977 med 25 %. Samtliga i-länders andel minskar efter 1973 till följd av de höjda oljepriserna och de nya industriländernas exportutveckling, men för Sveriges del skedde en betydligt större nedgång än för de flesta andra industriländer.

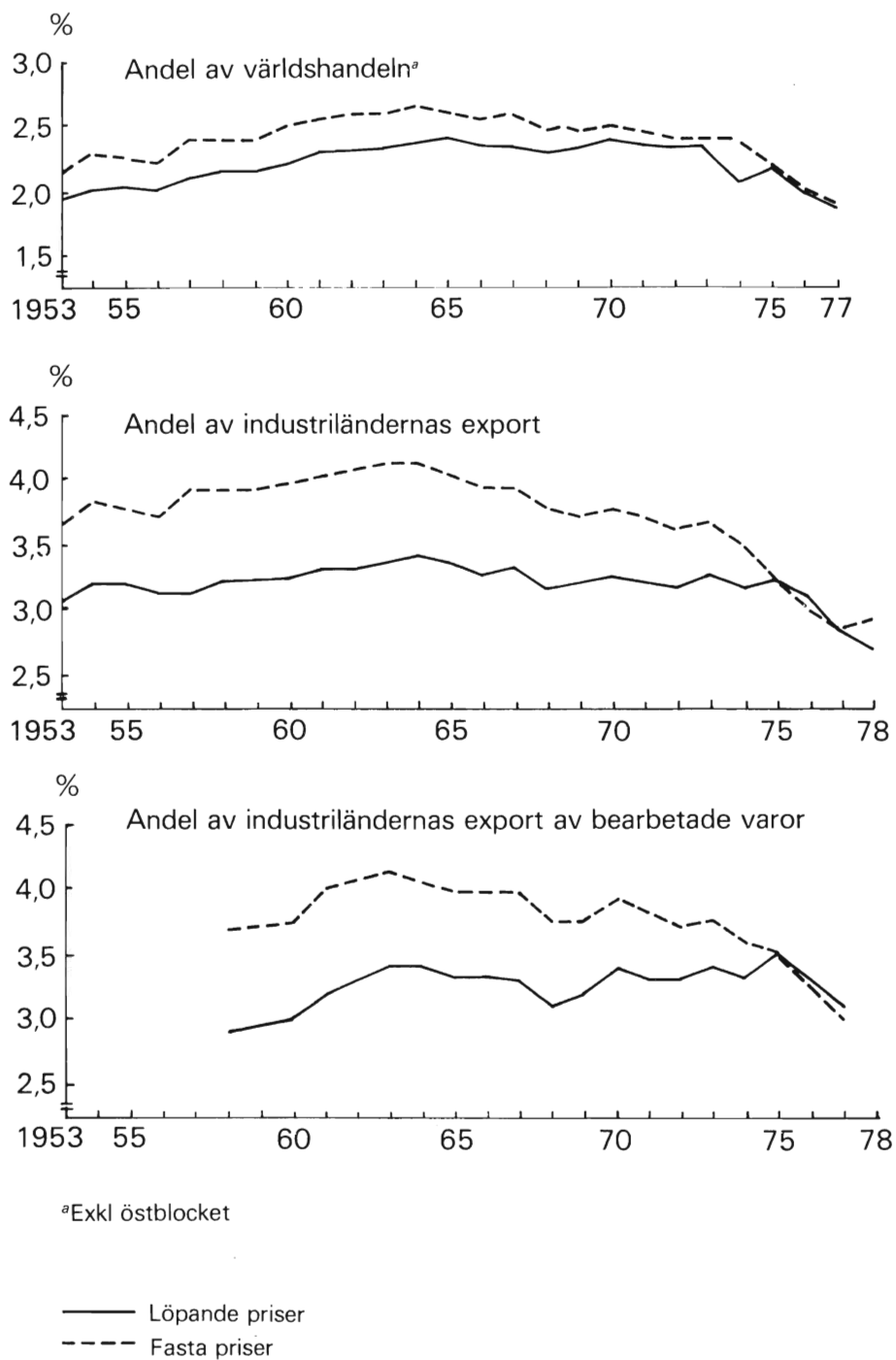
Den trendmässiga nedgången i den svenska exportens marknadsandelar är en följd av ett flertal delvis motverkande tendenser. Den främsta förklaringen är det relativt stora råvaruinnehållet i svensk export. Handeln med dessa varor har, vilket framgick av tabell 3, inte vuxit i samma takt som handeln med bearbetade produkter. Den volymmässiga tillväxten under efterkrigstiden är endast 4 % jämfört med 8 % för den totala handeln. Till detta kommer att svensk export förlorat marknadsandelar inom detta produktsortiment. För varugrupperna malm, trä, massa och papper kan man notera relativt kraftiga marknadsförluster jämfört med OECD-områdets totala import av dessa varor. Som förklaring till den långsiktiga nedgången i de svenska marknadsandelarna kan man således i första hand visa på en koncentration till råvaruexport till Västeuropa som har gjort att svensk export varit inriktad på en långsamt växande del av utrikeshandeln.

På färdigvarusidan har marknadsandelarna inte bara behållits utan även ökat fram till 1975, vilket framgår av jämförelsen mellan exportutvecklingen för Sverige och 10 andra industriländer 1960–77 i tabell 7. Sveriges andel av den totala exporten av bearbetade varor från dessa 11 länder ökade till 1975.

För den svenska exportens ländersammansättning har utvecklingen under 70-talet på den nordiska marknaden, som tar en fjärdedel av svensk export, varit av stor betydelse. Fram till början av 70-talet ökade de svenska marknadsandelarna av Norges, Danmarks och Finlands import kraftigt.

Efter 1971–72 har svensk exporttillväxt på dessa marknader varit betydligt svagare än dessa länders totala import. Denna utveckling gäller som vi skall se praktiskt taget alla varugrupper. Däremot har den ökade handeln mellan EG-länder, vars interna handel ökat betydligt snabbare än deras externa handel under 60-talet, inte medfört en nedgång i de svenska marknadsandelarna inom andra varugrupper än för de råvaror som diskuterats ovan.

Figur 5. Marknadsandelar för svensk export 1953–1978



Källor: IMF, International Financial Statistics; FN, Monthly Bulletin of Statistics.

Tabell 7. *Andelen av total export av industrivaror (SITC 5-9)*
Dollar

Export från	1960	1965	1970	1975	1977
USA	24,1	20,7	19,0	18,0	16,0
Kanada	4,7	4,5	6,3	4,2	4,5
Japan	6,7	9,4	11,7	13,5	15,4
Västtyskland	18,7	19,1	19,8	20,2	20,7
Storbritannien	15,6	13,4	10,5	9,3	9,3
Frankrike	9,4	8,8	8,7	10,2	9,8
Italien	5,0	6,7	7,1	7,2	7,5
Nederländerna	3,9	4,5	4,4	4,9	4,7
Belgien	5,8	6,2	6,2	5,8	5,8
Sverige	3,0	3,3	3,4	3,5	3,1
Schweiz	3,2	3,2	3,0	3,1	3,2
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Källa: FN Monthly Bulletin of Statistics. Spec. Table D.

Ovanstående slutsatser beträffande marknadsandelsutvecklingen baseras på en detaljerad nedbrytning av de totala marknadsandelarna som genomförts på varugrupper och länderområden som är av speciell betydelse för svensk export. Jämförelsen har gjorts mellan total import av varor till en viss marknad och den del av importen till denna marknad som härrör från Sverige. Figur 6 visar den sålunda beräknade importandelen i löpande priser för svensk export till OECD-länderna totalt och till olika ländergrupper.

Marknadsindelningen har baserats på sammansättningen av den svenska exporten. Av den länder- och varuuppdelade exportstatistiken kan vi konstatera att sammansättningen av svensk export skiljer sig högst avsevärt på olika marknader. Så är tex råvaruexporten starkt koncentrerad till länderna på den europeiska kontinenten, medan konsumtionsvaror och investeringsvaror spelar en mycket stor roll i exporten till de nordiska länderna och till geografiskt mer avlägsna marknader. Exporten till Västeuropa utgörs till 60 % av rå- och insatsvaror, vilket emellertid inte betyder att dessa marknader är av mindre betydelse för exporten av svenska investeringsvaror. Även om dessa utgör en mindre andel av den totala importen i Västeuropa än på övriga marknader, går närmare hälften av svensk export av investeringsvaror dit.

Varugrupsindelningen följer den sektorindelning som används i Långtidsutredningen och i IUI:s modell. Indelningen är emellertid mycket grövre än vad ett strikt iakttagande av definitionerna i denna indelning skulle

innebära, något som bör ha ytterst liten praktisk betydelse för de slutsatser man kan dra från dessa jämförelser. Beräkningarna är utförda i löpande priser, eftersom fastprisberäkningar blir mycket vanskliga på grund av bristen på jämförbar statistik. Detta innebär att marknadsandelsutvecklingen 1976–77 ter sig mer gynnsam för Sveriges vidkommande än vad prisjusterade jämförelser skulle visa.

Av nedbrytningen på varugrupper och marknader, som redovisas i figur 6 framgår klart att den svenska exportens minskande andel av total OECD-import främst beror på andelsförluster för råvaror; malm samt trä, massa och papper sammantagna. Detta är varugrupper där den svenska exporten traditionellt haft en hög andel och svarat för så mycket som 10–15 % av den totala OECD-importen jämfört med 2–3 % som är den genomsnittliga svenska marknadsandelen av OECD-importen.

De sjunkande andelarna för råvaruexporten är ett genomgående drag när de totala marknadsandelarna fördelas på export till olika länder. I övrigt uppvisar marknaderna mycket olika utveckling. Det är intressant att notera att marknadsandelsförluster under 70-talet i första hand har inträffat på de nordiska marknaderna, där svensk export fram till början av 70-talet tycks ha haft en gynnad ställning. Utvecklingen på den nordiska marknaden går inte att förklara med utvecklingen inom ett speciellt produktsortiment utan är ett genomgående drag för alla varugrupper. Samma utveckling gäller övriga EFTA- och f d EFTA-länder, vilket tyder på en mycket stark effekt av handelssamarbetet i Europa. Detta ledde till ökande marknadsandelar för Sverige inom EFTA på 60-talet och en omsvängning på 70-talet, då en fortsatt avveckling av EG-tullarna gjorde det relativt sett mindre attraktivt för EFTA-länder att handla med varandra.

Under 60-talet ökade inte den svenska exporten till Västeuropa, exkl Norden, och till Nordamerika lika snabbt som dessa marknaders totala import. Under 70-talet har dock denna nedgång hejdat och marknadsandelarna stabiliserades fram till 1975. 1976–77 års utveckling innebär dock en kraftig marknadsandelsförlust på dessa marknader liksom på den nordiska marknaden.

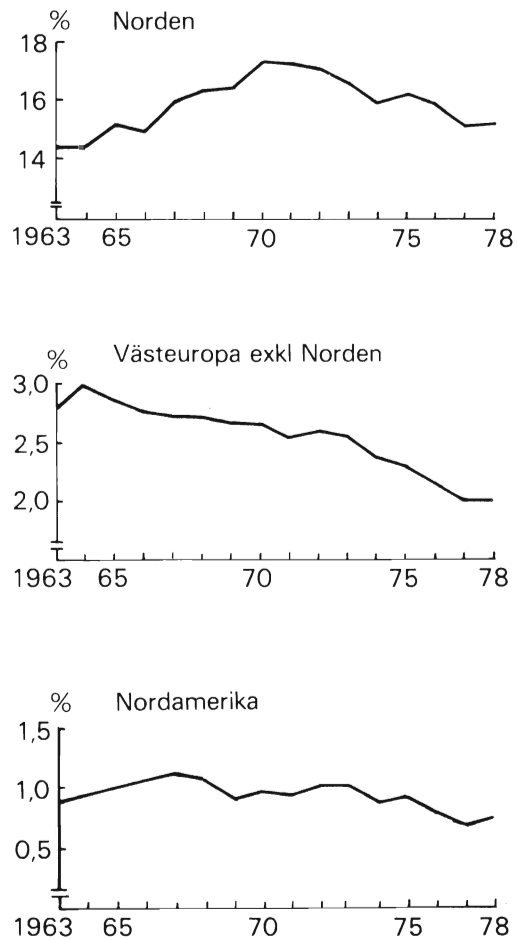
En närmare analys av de svenska andelarna av Västeuropas import visar att förlusten under 60-talet uteslutande föll på varugrupperna malm, trä, massa och papper, för vilka den svenska marknadsandelen vid periodens början var 10–20 %. För övriga här särredovisade grupper, kemiska produkter, järn och stål samt verkstadsvaror, har de svenska marknadsandelarna upprätthållits trots den genom EG-samarbetet utvidgade internhandeln

under 60-talet.

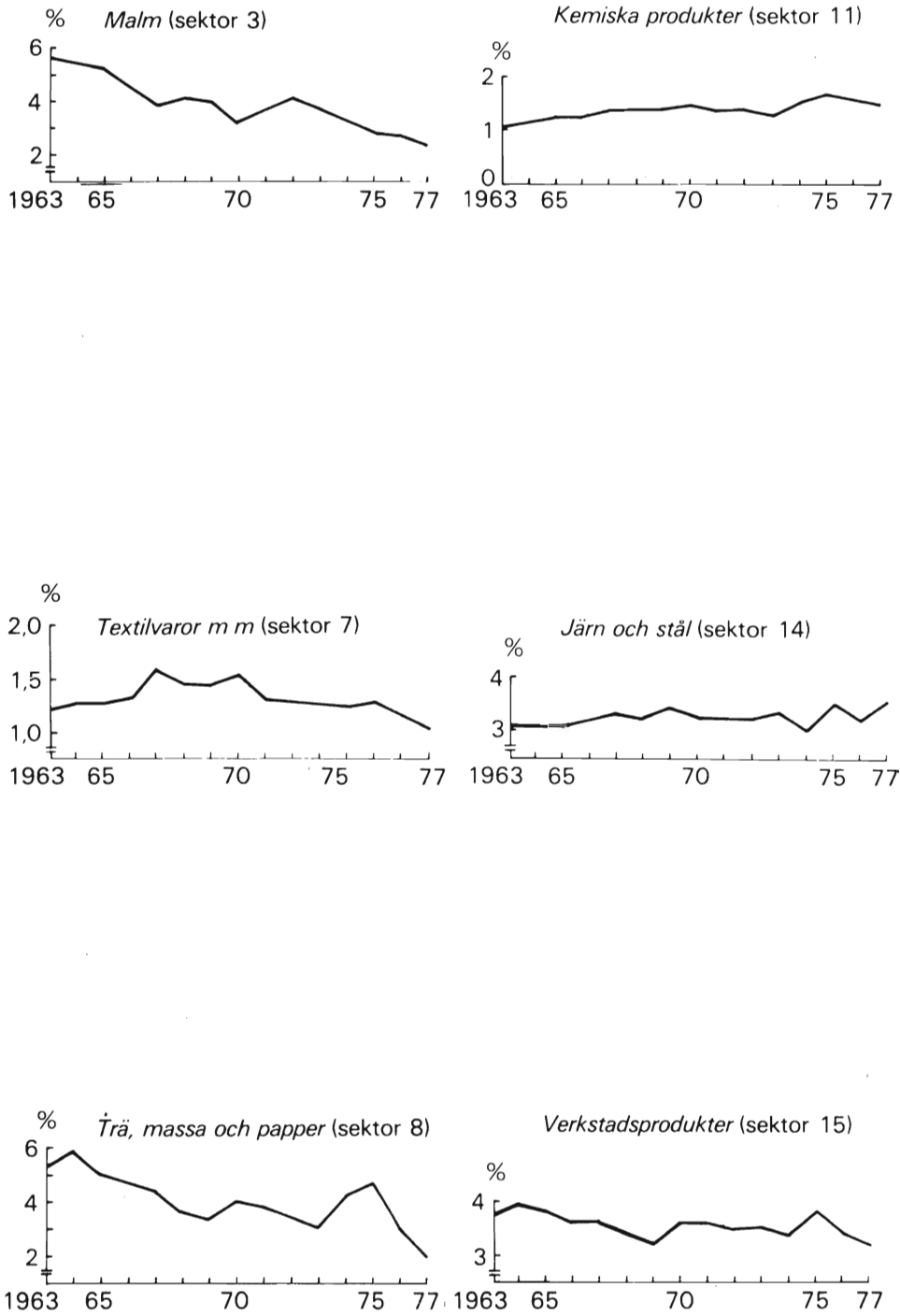
Även på den nordamerikanska marknaden är det marknadsandelarna för råvaror som uppvisar den största nedgången. Andelarna för trä, massa och papper sjunker trendmässigt. Till skillnad från vad som är fallet i Västeuropa har dock även marknadsandelarna för exporten av verkstadsprodukter varit lägre under 70-talet än under 60-talet.

Den svenska personbilsexporten svarar för en relativt sett större del av verkstadsexporten till USA än till Västeuropa. Marknadsandelarna för verkstadsvaror är därför mer beroende av utvecklingen för dessa varor. Marknadsandelen för verkstadsvaror exklusive fordon visar dock i huvudsak samma utveckling. Förlusterna kan således inte helt förklaras med effekterna av det amerikansk-kanadensiska bilavtalet.

Figur 6. Svensk marknadsandel av total import 1963–1978

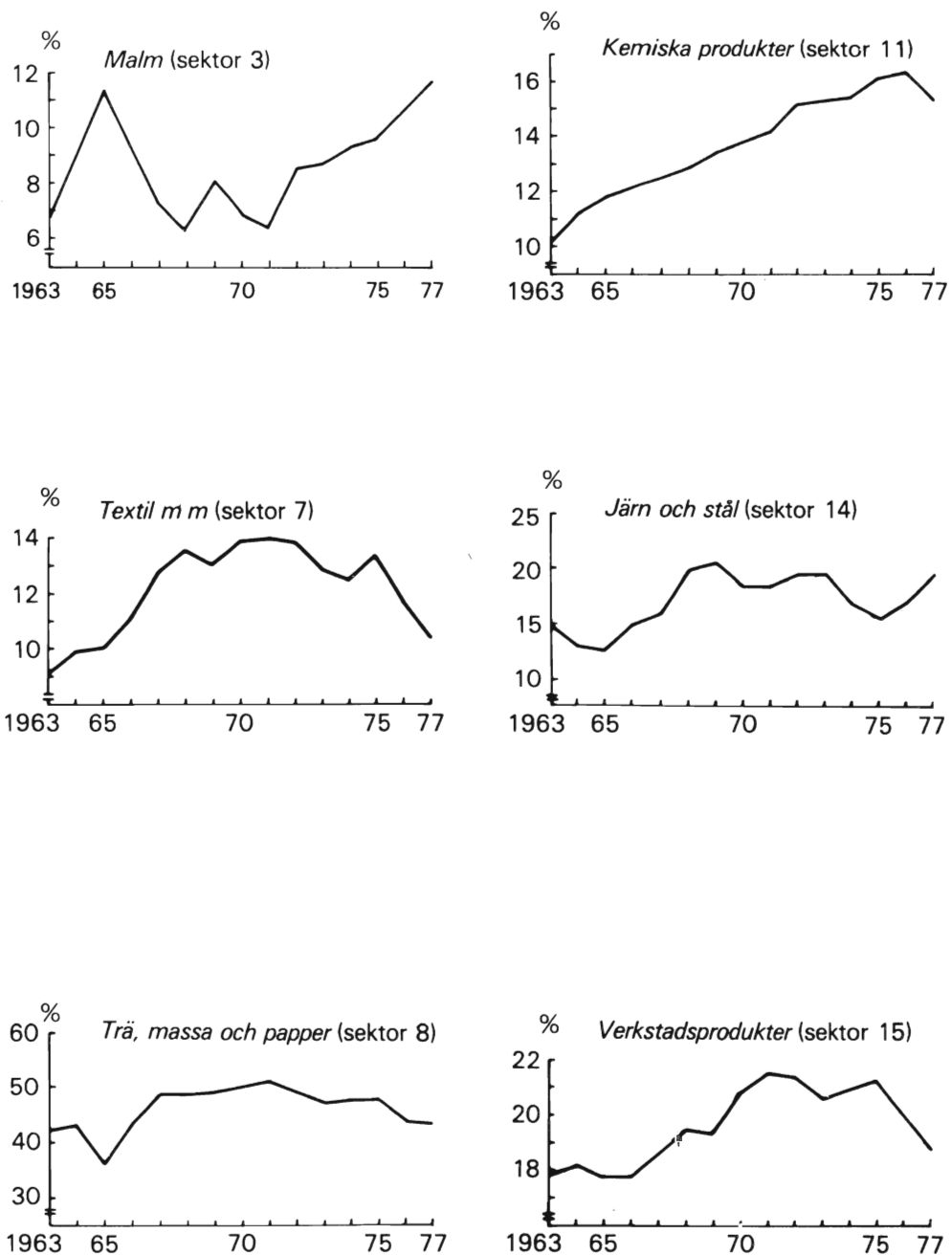


Figur 6 (forts). Svensk andel av OECD:s import 1963–1977



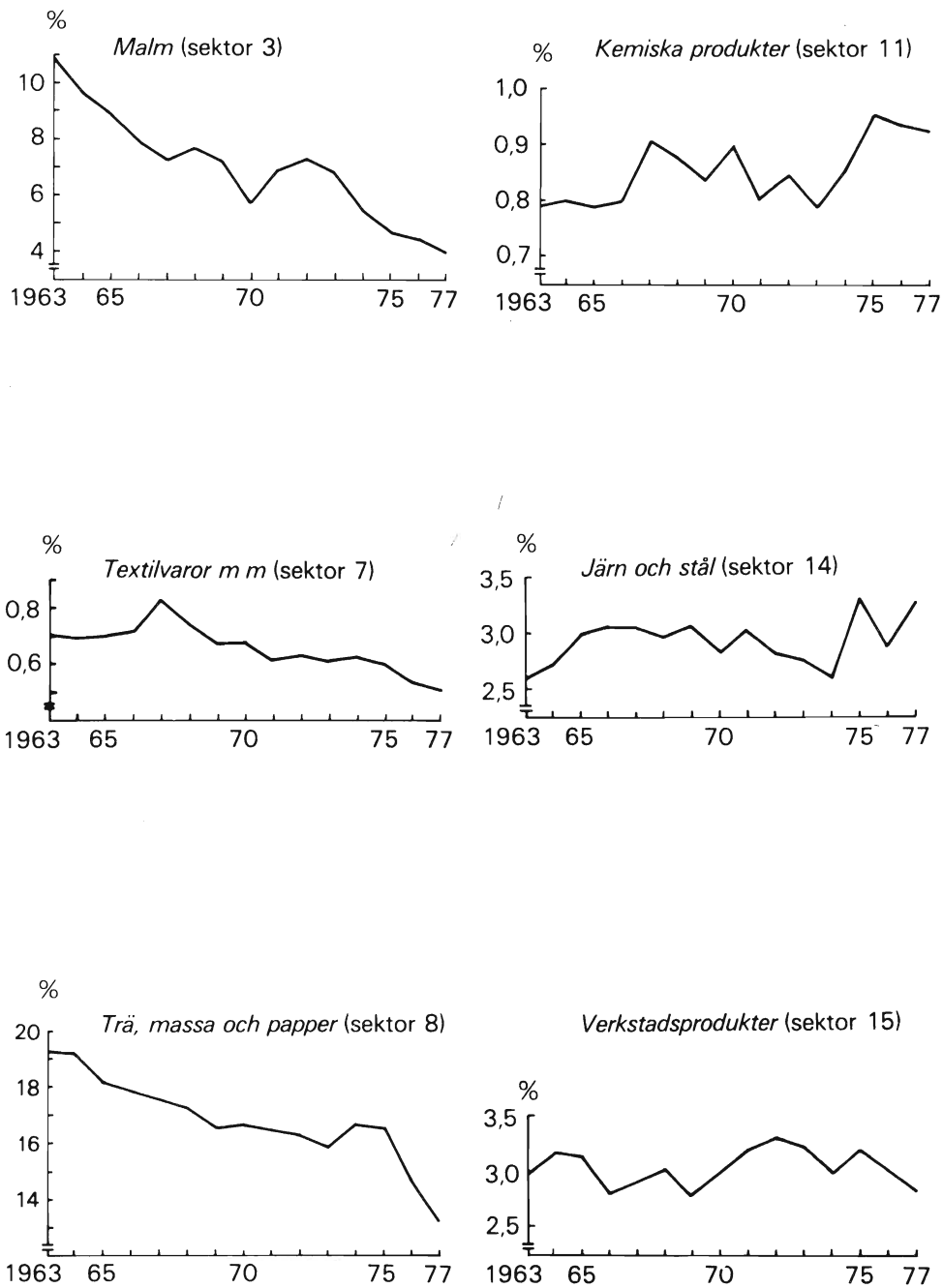
¹ Summa 14 länder.

Figur 6 (forts). Svensk andel av total import till Norden¹ 1963–1977



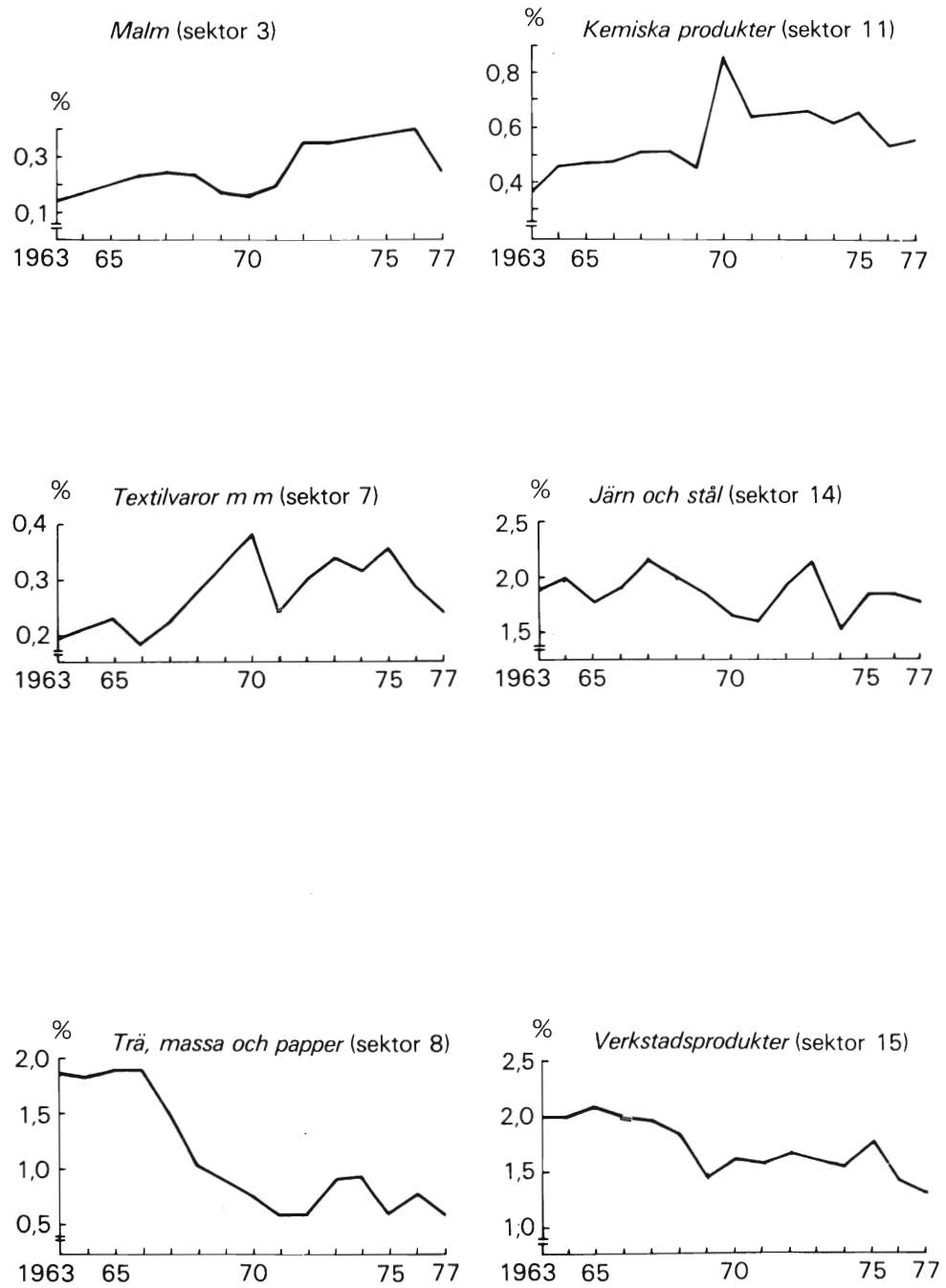
¹ Norge, Danmark och Finland.

Figur 6 (forts). Svensk andel av total import till Västeuropa¹ (exkl Norden)
1963–1977



¹ Västtyskland, Frankrike, Storbritannien, Italien, Nederländerna, Belgien, Österrike, Schweiz.

Figur 6 (forts). Svensk andel av total import till Nordamerika 1963–1977



3.3 Utvecklingen av relativa kostnader och priser

Medan den långsiktigt nedåtgående trenden i Sveriges andel av världshandeln beror på det relativt stora råvaruinnehållet i svensk export, har andra faktorer kommit att påskynda marknadsandel förlusterna under de senaste åren.

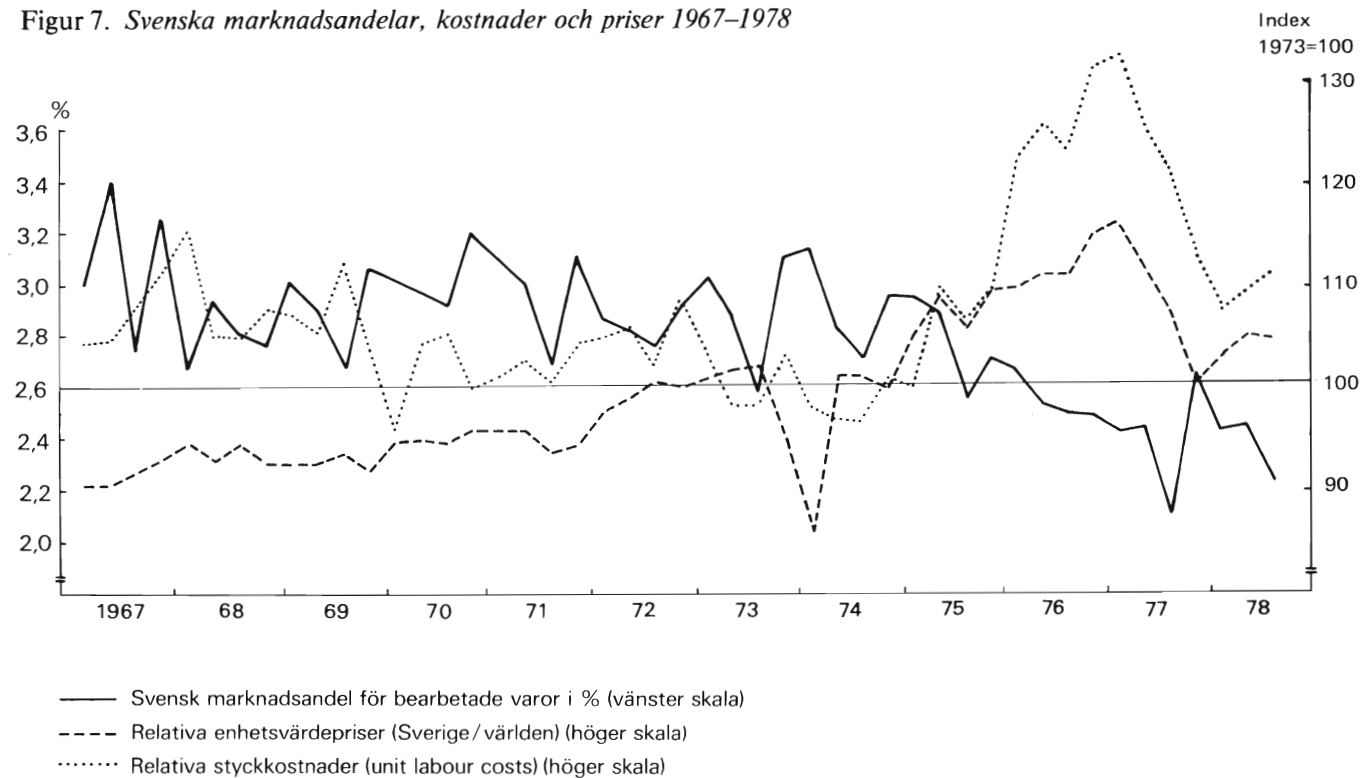
Den svaga investeringskonjunkturen i omvärlden missgynnar svensk export. Men den främsta orsaken till andelsförlusterna är sannolikt den kraftiga ökningen av de svenska exportpriserna under 1974 och 1975 jämfört med andra länder.

Figur 7 visar såväl de svenska marknadsandelarnas utveckling som den svenska pris- och kostnadsutvecklingen. Priser och kostnader jämförs med omvärlden enligt IMF:s vägningsförfarande. Kostnadsstegringen i Sverige var mellan 1974 och 1976 så kraftig att det från 1973 skett en försämring på 30 % i det relativa kostnadsläget gentemot konkurrentländerna. Denna jämförelse baseras på beräkningarna över unit-labour-costs från olika länder. Den 30-procentiga kostnadsstegringen är beräknad genom att styckekostnaderna i Sverige jämförs med ett index över kostnaderna i andra länder vägt med hänsyn till den svenska exportens sammansättning med avseende på mottagarländer. Denna kostnadshöjning beror såväl av en högre nominell lönekostnadsutveckling som av en svagare produktivitet utveckling än i omvärlden.

Sammanvägt med de vikter som gäller specifikt för Sveriges export och importmönstret till våra marknader är relativprisökningen mellan 1974 och 1976 drygt 10 %. De nordiska länderna påverkar här jämförelsen så att den relativa prisökningen dämpas. En jämförelse med ett världsmarknadsindex där Norden har mycket liten vikt visar en relativprisökning i storleksordningen 15 % under samma period. Detta gäller för marknader där konkurrenssituationen domineras av prissättningen i länder som USA, Västtyskland och Japan.

I och med devalveringen 1977 förbättrades konkurrenspositionen gentemot utlandet. Lönekostnaden per timme har också under 1977–78 stigit något mindre i svensk industri jämfört med omvärlden. Detta har möjliggjort att det relativa exportpriset mätt i dollar för svensk export sänkts under loppet av 1977 och närmat sig den relation som gällde 1973, dvs före den kraftiga försämringen. Under de två första kvartalen 1978 har åter det svenska priset ökat snabbare än omvärldens. Kostnaderna per enhet låg under tredje kvartalet 1978 fortfarande betydligt, ca 10 %, över motsvarande tal för andra

Figur 7. Svenska marknadsandelar, kostnader och priser 1967–1978



Källor: Marknadsandelar och enhetsvärdepriser: Monthly Bulletin of Statistics. Styckkostnader: OECD, The international Competitiveness of selected OECD countries, samt IMF International Financial Statistics.

Tabell 8 *Enhetsvärdeindex för exporten av bearbetade varor (SITC 5-8) omräknat till dollar. Index 1970 =100*

	Kanada	USA	Japan	Bel- gien	Dan- mark	Frank- rike	Väst- tysk- land	Ita- lien	Neder- län- derna	Stor- britan- nien	Fin- land	Norge	Sverige	Schweiz
1958	86	78	96	91	87	90	80	98	91	82	81	79	77	76
1959	87	80	96	88	88	83	80	90	90	82	82	77	77	75
1960	87	81	98	88	89	87	82	94	91	84	83	80	79	76
1961	83	82	95	88	90	88	86	90	95	84	84	82	79	77
1962	80	81	92	88	91	88	88	86	94	86	85	86	79	80
1963	80	81	90	87	92	88	88	92	94	88	87	88	81	83
1964	82	82	89	89	93	91	88	94	97	90	89	89	83	85
1965	83	84	88	90	94	93	89	92	98	92	93	91	84	87
1966	85	87	87	91	96	96	91	91	98	96	95	92	86	91
1967	88	89	90	91	95	95	90	91	97	95	95	93	89	93
1968	91	91	91	90	93	96	88	90	95	90	95	91	89	97
1969	93	95	95	94	95	97	92	93	97	93	95	92	92	96
1970	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
1971	103	102	104	101	106	105	107	106	104	106	105	105	105	109
1972	106	104	116	112	116	115	117	114	117	116	116	110	120	122
1973	112	113	141	137	146	143	144	126	139	127	139	132	143	154
1974	134	137	181	171	176	162	172	154	178	153	204	177	173	185
1975	142	159	178	185	205	197	195	180	195	177	244	219	210	220
1976	156	170	178	184	208	194	195	169	194	176	236	210	219	224
1977	157	179	202	200	226	208	215	192	212	202	259	225	232	237
1978:1	164	186	211	218	246	224	238	207	243	233	264	231	238	283
1978:2	165	189	238	221	248	233	238	207	242	228	259	264	247	288
1978:3	160	195	253	230	248	249	247	207	249	245	275	233	258	324

Källa: FN Monthly Bulletin of Statistics. Spec. Table D.

länder till följd av en svagare produktivitet utveckling.

Det svenska relativpriset, dvs det svenska exportpriset i relation till andra länders priser, varierar betydligt mellan olika marknader. Förbättringen av det relativa priset fram till tredje kvartalet 1978 gäller främst den västeuropeiska marknaden, medan däremot konkurrensläget på USA-marknaden fortsatte att försämrats.

De prisserier som utgör basdata för beräkningen av den svenska relativprisutvecklingen redovisas i tabell 8. Serierna avser prisutvecklingen för respektive lands export av bearbetade varor omräknat till dollar. Valutakursjusteringarna under 70-talet påverkar förändringarna i dessa indexserier högst påtagligt, vilket illustreras med pris- och kursutvecklingen 1977–78 för västtyska respektive svenska exportvaror. Prisindex för Västtysklands export av bearbetade varor var oförändrat i DM mellan 1977 och 1978. Kursen steg emellertid gentemot dollarn med drygt 15 %. Priset på svenska bearbetade varor ökade under samma period med 10 % samtidigt som kronan steg 3,5 % jämfört med dollarn. Siffrorna i tabellen skall sålunda tydas som jämförelser mellan länder till följd av såväl priset förändringar på landets exportvaror som växelkursförändringar.

3.4 Den svenska exportens priselasticitet

Mot bakgrund av den kraftiga, relativa pris- och kostnadsökningen för svenska exportvaror 1974–75 är den därpå följande nedgången i marknadsandelar inte svår att förklara. Sambanden framgår av kurvorna i figur 7. Utvecklingen ger emellertid föga vägledning i frågan om vilken priselasticitet på exporten vi skall räkna med för en kommande period. Olika förfaranden för att testa den svenska exportens priselasticitet över en längre historisk period ger värden på priselasticiteten kring -1 till $-1,5$. Beroende på den valda specifikationen av de samband som skattats för exportens priselasticitet kan storleken av dessa koefficienter variera högst betydligt. Undersökningar från olika länder tyder också på en vid variation mellan olika skattningar.¹

En utgångspunkt för denna studie är en skattning av exportefterfrågans priselasticitet på relativt kort sikt. Vi har valt en period då kapacitetsutnyttjandet inom industrin i allmänhet varit så lågt att utbudsbegränsningar ej gällt. Vid fullt kapacitetsutnyttjande styrs exportvolymen av utbudsrestriktioner och är då positivt beroende av exportprisindex i förhållande till inhemskt index.² Över längre perioder kan en relativprishöjning inte direkt

¹ Se Stern, Francis & Schumacher [1976].

² Se Ettlín [1977].

tolkas som tecken på minskad konkurrenskraft. Prishöjningar och volymökningar sker samtidigt, då ökad efterfrågan via högre priser även ökar utbudet av exportvaror. Att ett land höjt exportpriserna relativt omvärlden kan även vara ett tecken på kvalitetsförbättringar, då de prisindex som baseras på utrikeshandelsstatistiken ej är korrigerade för sådana.

I det samband mellan den svenska exportutvecklingen och den svenska relativprisutvecklingen som testas för perioden 1973–78 har vi antagit att svensk export följer den internationella efterfrågetillväxten, definierad som samtliga i-länders export. Avvikelser från denna utveckling förklaras uteslutande med de svenska priserna i relation till prisutvecklingen i konkurrentländerna. Det förväntade tecknet på priselasticiteten är negativt. En ökning av det svenska priset i relation till omvärldens priser minskar efterfrågan på svensk export och därmed de svenska marknadsandelarna.

Ekvationen för sambandet är

$$MQ = f(RP, Q_2, Q_3, Q_4), \quad (1)$$

där de ingående komponenterna är identiska med dem som illustrerades i figur 7.

MQ = den svenska marknadsandelen av industriländernas totala export av bearbetade varor. Jämförelsen baseras på exportvärdet omräknat i dollar och justerat för prisutvecklingen.

RP = det svenska relativpriset mätt som exportpriset för svenska varor, omräknat till dollar genom ett världsmarknadsindex.

Q = säsong-dummyvariabel.

Den fördröjda effekten av en relativprisförändring har antagits sträcka sig över 2 år och koefficientens värden fördelas med en 2:a gradens polynomlag. En skattning av ovanstående samband på kvartalsdata för 1971:1–1978:3 ger:

$$\ln MQ = 8,64 - 1,62 \cdot \sum_{i=0}^{-7} \alpha_i \cdot \ln RP - 0,3Q_2 - 0,11Q_3 + 0,02Q_4. \quad (2)$$

$$\bar{R}^2 = 0,86$$

$$DW = 2,24$$

Koefficienterna för relativprisförändringen över 2 år summerar till 1,6 och indikerar att effekten av en prisförändring är störst efter ungefär 1 år.

Tabell 9 *Priselasticiteten för svensk export av bearbetade varor 1973–1978*

Period	Koefficient- värde	Fördelning α_i	T-värde
RP_t	-0,16	-0,099	-1,9
RP_{t-1}	-0,22	-0,136	-4,3
RP_{t-2}	-0,25	-0,154	-8,8
RP_{t-3}	-0,26	-0,160	-9,4
RP_{t-4}	-0,26	-0,160	-7,1
RP_{t-5}	-0,22	-0,136	-5,7
RP_{t-6}	-0,17	-0,105	-5,0
RP_{t-7}	-0,09	-0,055	-4,4
	$\Sigma = -1,62$	$\Sigma = -1,00$	

Det ovan redovisade sambandet mellan exporttillväxt och relativpriser indikerar att en 10-procentig höjning av relativpriset leder till en 16-procentig nedgång i marknadsandelarna.

Nedgången i de svenska marknadsandelarna över en längre period kan, som vi tidigare sett, inte uteslutande förklaras med det relativa priset. Analysen i föregående avsnitt visade att marknadsutvecklingen under 70-talet påverkats av den förändring som skett för den svenska exportens andelar av total import till EFTA-länderna. Denna utveckling kan inte förklaras med den relativa prisutvecklingen mätt som skillnaden mellan svenska exportpriser och andra länders priser. Däremot har uppenbarligen utvecklingen av de relativa tullarna, som beror av EG- respektive EFTA-tillhörighet, betydelse för andelsutvecklingen.

Förutom den ovan redovisade beräkningen av den totala exportens priselasticitet på kort sikt har beräkningar utförts för att testa priselasticiteten på exporten till olika marknader. Metoden skiljer sig i flera avseenden från den ovan redovisade. Beräkningarna avser årsdata för perioden 1963–77 över svensk export av bearbetade varor till 12 länder.

Förändringen av marknadsandelen för svensk export på dessa länder har förklarats med det svenska exportpriset jämfört med andra länders exportpris, där hänsyn tagits till ländersammansättningar för respektive lands import. Syftet är emellertid inte att testa priselasticiteten med avseende på relativprisförändringar utan i första hand att förklara andelsutvecklingen på marknader där den svenska importandelen tidigare varit kraftigt stigande, men där en omsvängning till andelsförluster skett på 70-talet. Denna förändring kan antas vara en följd av att EFTA-samarbetet tidigare gav svensk export en relativt förmånligare behandling på vissa marknader. I vid

bemärkelse kan även en förändring av tullskyddet uppfattas som en prisförändring på svenska varor.

I den ekvation som testats på årsdata för perioden 1963–77 förklaras den svenska marknadsandelen på respektive marknad med andelen föregående period samt med förändringar av relativpriset och med relativtullen. Den senare uttryckt som ett index över förändringar av tullen på svenska varor jämfört med tullen på konkurrentländernas varor på en viss marknad.¹

$$M_i = f(M_{i-1}, RP_i, TULL_i), \quad (3)$$

där

M_i = Volymandelen av total import av bearbetade varor till land i från Sverige.

RP_i = Det svenska exportpriset för bearbetade varor omräknat till dollar jämfört med ett med avseende på importstrukturen för varje land vägt index för konkurrentländernas prisindex.

$TULL_i$ = Förändringen av det relativa tullskyddet för svenska varor på respektive marknad.

Resultaten i tabell 10 visar att den prisförändring som har sitt ursprung i en förändring av det relativa tullskyddet bidrar till att förklara marknadsandelsutvecklingen när det gäller export till Norge och Finland. För Danmark och Storbritannien, där en sådan effekt kunde förväntas bli stark, visar tullvariabeln inga signifikanta resultat.

Vårt antagande att en förändring av tullen bör tolkas som en relativ prisförändring på marknaden får stöd i så måtto att koefficienterna för priselasticiteten respektive för tullförändringen är av samma storleksordning på de olika marknaderna.

Däremot skiljer sig priselasticiteten betydligt mellan olika marknader. Resultaten tyder på att exporten till Västeuropa skulle vara mest priskänslig och att priselasticiteten skulle vara av storleksordningen 1,7–2,5 %.

Vi har även försökt testa exportens priselasticitet för olika varugrupper. Detta möter svårigheter i form av att finna jämförbara prisdata och resultaten presenteras inte här. De försök som gjorts att fördela marknadsandelarnas utveckling på olika varugrupper och olika marknader och förklara dessa med den relativa prisutvecklingen för svenska varor stöder emellertid resultaten

¹ Beräkningarna av detta tullindex är gjorda på Konjunkturinstitutet.

Tabell 10. Regressionsresultat av marknadsandelsekvationer för enskilda länder
Logaritmerade värden. T-värden inom parentes.

	M_{t-1}	RP	$TULL$	SEE	DW	\bar{R}^2
Norge	0,85 (4,6)	0,29 (1,1)	-1,60 (2,0)	0,03	2,10	0,62
Danmark	0,95 (5,0)	-0,79 (1,6)	0,40 (0,1)	0,04	2,70	0,68
Finland	0,96 (7,8)	-0,01 (0,0)	-1,23 (2,6)	0,03	2,70	0,90
Västtyskland	0,36 (2,5)	-2,52 (4,2)	-3,98 (3,4)	0,04	2,80	0,95
Storbritannien	0,92 (3,3)	-0,34 (0,9)	-0,38 (0,5)	0,05	2,41	0,60
Frankrike	0,53 (2,9)	-1,72 (4,0)	-1,98 (1,7)	0,04	2,20	0,90
Italien	0,29 (1,1)	-2,38 (2,1)	-3,12 (1,3)	0,08	2,65	0,66
Nederländerna	0,49 (3,3)	-1,69 (3,6)	-2,07 (2,2)	0,04	1,60	0,89
Belgien	0,22 (0,8)	-1,18 (1,6)	-1,80 (1,2)	0,06	2,05	0,44
Kanada	0,24 (0,9)	-0,45 (1,8)	-	0,10	2,03	0,19
USA	0,56 (2,5)	-1,50 (2,2)	-	0,08	2,39	0,78
Japan	-0,07 (0,2)	-1,73 (3,4)	-	0,11	1,27	0,62

ovan i så måtto att priskänsligheten verkar vara relativt sett högre på USA-marknaden och Västeuropa. På den nordiska marknaden är den enligt dessa beräkningar mindre än 1. Resultaten gäller i första hand textil- och verkstadsindustrierna, medan övriga varugrupper marknadsandelar visar dålig samvariation med den relativa prisutvecklingen.

4. Tillväxtutsikterna 1978–1985

4.1 OECD-tillväxten 1978–1985

Som bakgrund till den prognos över världshandelns utveckling som ligger till grund för diskussionen om den svenska exporttillväxten behandlas i detta avsnitt OECD-områdets tillväxtutsikter. Vid analyser av den historiska utvecklingen beskrivs tillväxten i huvudsak i termer av efterfrågeförändring-

Tabell 11. BNP per capita i OECD 1976 och dess årliga ökning 1961–1976

	BNP/capita				Årlig ökning av BNP/capita ^a 1961–76, %
	Fasta priser ^a	Index (USA = 100)	Löpande priser	Index (USA = 100)	
USA	5,413	100	7,912	100	2,5
Kanada	4,792	89	8,403	106	3,6
Japan	2,420	45	4,922	62	7,1
Belgien	3,186	59	6,713	85	3,8
Danmark	3,559	66	7,594	96	3,1
Finland	2,717	50	5,951	75	4,0
Frankrike	3,436	67	6,552	83	1,7
Västtyskland	3,511	65	7,247	92	3,2
Italien	1,480	27	3,041	38	3,6
Nederländerna	2,847	53	6,501	82	3,6
Norge	3,670	68	7,774	98	4,1
Sverige	4,564	84	9,030	114	2,9
Schweiz	3,373	62	8,871	112	1,7
Storbritannien	2,443	45	3,914	49	2,0
OECD totalt	3,362	62	5,784	73	3,2
Västeuropa	2,423	45	4,670	59	3,2

^a I US dollar, 1970 års priser och valutakurser.

Källa: OECD, National Accounts.

ar. Detta är ett normalt förfarande om än något missvisande, eftersom vi i efterhand mäter en trend som är beroende dels av produktionskapacitetens tillväxt, dels av efterfrågetillväxten, dvs i vilken utsträckning kapaciteten att producera utnyttjats. När vi nu övergår till att diskutera de framtida tillväxtutsikterna kan denna distinktion göras klarare. Problemet är att bedöma dels produktionskapacitetens tillväxt, dels efterfrågeutvecklingen. Produktionskapaciteten bestäms av förändringar i arbetskraftsutbudet och i produktiviteten. För att kunna presentera en tänkbar utveckling för OECD-området 1978–85 måste vi göra några antaganden om dessa variabler. För detta är vi hänvisade till internationella bedömningar och materialet till detta avsnitt har i stort hämtats från OECD- och ECE-studier.

Från arbetskraftssidan finns under prognosperioden ingen stark begränsning som skulle tyda på att den framtida tillväxten skall bli lägre än tidigare. Vi startar från ett läge med mycket hög arbetslöshet och med en ökning av arbetskraftsutbudet som antas bli av samma storleksordning som under 60-talet, dvs drygt 1 % per år för hela OECD-området. Denna totalsiffra döljer skillnader mellan Europa, vars arbetskraftsutbud antas öka kraftigt till följd av demografiska förändringar, och de icke-europeiska OECD-länderna,

Tabell 12. Produktivitetsutvecklingen i några OECD-länder 1964–1979
Procent

	1964–73	1974–78	1977	1978	1979
USA	1,8	0,1	1,3	-0,3	0,8
Kanada	2,4	0,6	0,7	0,5	1,5
Japan	8,9	3,4	3,9	4,3	3,8
Västtyskland	4,7	3,2	2,9	3,0	3,5
Storbritannien	3,2	0,8	0,3	2,0	1,5
Frankrike	4,5	3,0	3,0	3,3	3,3
Italien	5,4	1,1	0,6	2,0	3,0
Totalt ^a	3,9	1,4	2,0	1,5	2,0

^a Vägdd med andel av BNP 1977.

Källa: OECD Economic Outlook. December 1978.

för vilka arbetskraftsutbudet antas öka mindre än under 60-talet.

För produktivitetstillväxten kan en utgångspunkt för diskussionen vara att utvecklingen går i riktning mot en större utjämning av produktionsnivån mellan OECD-länderna. Varje lands produktivitetsnivå närmar sig USA:s. Länder som startar från en låg nivå kan således få höga produktivetsökningstal, i synnerhet under början av perioden. Man antar då att länder vars BNP/per capita, vilket kan vara en grov uppskattning av produktiviteten, ligger långt under USA:s hämtar in det försprång som USA har haft, bl a genom att tillämpa bättre produktionsteknik. Det verkar inte troligt a priori att den trendmässiga produktivetsökningstakten fram till 1985 kommer att bli lika hög som under 60-talet. Under den senaste recessionen och uppgångsfasen därefter har produktivetsökningstalen legat extremt lågt och det finns anledning tro att lågkonjunkturen inneburit ett permanent bortfall av tillväxt. Produktivetsförlusterna under 1975–76 kommer troligen inte att till fullo återhämtas. Även utvecklingen 1977–78 ligger långt under genomsnittet för 60-talet vilket framgår av tabell 12. Fram till 1974 ökade produktionen per sysselsatt med 4 % i genomsnitt för OECD-området. Den kalkyl vi gör för produktiviteten innebär en trolig nedjustering, men detta motvägs av att prognoserna för arbetskraften är lågt hållna. Prognosen över arbetskraftsutbudet för perioden 1978–85, som framgår av tabell 13, bygger på siffror över befolkningstillväxten men tar inte hänsyn till möjligheten att sysselsättningen ökar mer till följd av en nedgång i arbetslöshetstalen.

Under antagandet att den årliga ökningen av sysselsättningen blir 1 % och produktivitetstillväxten 3 % får vi kalkylmässigt fram en trend på ca 4 %

Tabell 13. Arbetskraftsutbudets tillväxt i några OECD-länder 1960–1985
Procent

	1960–73	1973–77	1978	1978–85
USA	2,0	2,0	3,0	1,7
Kanada	2,9	3,3	3,7	1,7
Japan	1,3	0,6	1,6	0,8
Västtyskland	0,2	-0,8	-0,3	0,4
Storbritannien	0,3	0,8	0,3	0,7
Frankrike	0,8	0,4	0,5	0,8
Italien	-0,5	1,0	0	1,1
Totalt	1,2	1,1	1,6	1,1

Källa: OECD.

BNP-ökning per år för OECD-området. Mot bakgrund av de höga arbetslöshetstalen borde tillväxten kunna bli något högre.

Är detta antagande om den kommande periodens BNP-tillväxt realistiskt? Kan man anta att produktivitetstakten kommer att bli så kraftig som 3 %, dvs endast 1 % under den historiska trenden? Vad betyder den låga investeringsutvecklingen och den höga inflationen? Vilka är den ekonomiska politikens möjligheter att höja efterfrågan till det tillgängliga resursutrymmet utan att skapa en förnyad inflationsvåg?

Det finns ett skäl som talar mot att tillväxttakten inom OECD-området skulle komma att normaliseras under prognosperioden. Detta gäller orsakerna bakom den svaga investeringsutvecklingen. Om vi antar att det fortfarande är det svaga efterfrågeläget som hindrar en kraftigare investeringsuppgång, finns det ingen anledning att dra ned tillväxtprognosen av detta skäl.

En faktor som högre energipriser, som gjort en del av produktionskapaciteten obsolet till rådande relativpriser, kan ha skiftat tillväxtkurvan nedåt men behöver därför inte sänka tillväxttrenden framöver.

Att olika länder vuxit olika mycket efter recessionen, framförallt att USA:s tillväxttakt legat mycket över den potentiella tillväxten, kan tas som intäkt för att de överlag låga tillväxttalen inte uteslutande skall tillskrivas strukturella förändringar av tillväxtbetingelserna, även om den ogynnsamma investeringsutvecklingen och osäkerheten till följd av högre inflationstakt och ”ryckighet” i den ekonomiska politiken verkar tillväxtdämpande.

När vi skall siffersätta en prognos för OECD-områdets BNP-tillväxt 1978–85, som skall ligga till grund för bedömningar av världshandelns utveckling, gör vi ett antagande om en tillväxttrend i framtiden som inte medför en återgång till 60-talets extremt höga tillväxt. Efterfrågetillväxten

Tabell 14. *BNP-tillväxten i några OECD-länder 1960–1983*
 Procentuell volymförändring

	1960–73	1973–77	1978	1979	1978–83
USA	4,1	2,0	3,8	2,7	3,0
Kanada	5,6	3,3	3,5	3,8	4,0
Japan	10,3	3,2	5,8	5,2	6,0
Västtyskland	4,5	1,4	3,0	3,5	3,5
Storbritannien	3,0	0,3	3,0	3,8	2,5
Frankrike	5,4	2,6	2,8	3,2	3,5
Italien	4,5	2,0	2,2	3,8	3,5

Källa: National Institute Economic Review. National Institute of Economic and Social Research, November 1978.

kommer under gynnsamma omständigheter att nå upp till de genomsnittliga 4 % som vi bedömde som en låg siffra för produktionskapacitetens tillväxt. Prognosen innebär en framskrivning av den tillväxttakt som gällt under de senaste tre åren. Det innebär en betydligt lägre tillväxt än de nära 5 % per år som OECD-ekonomerna bedömer vara vad som krävs för en återgång till fullt kapacitetsutnyttjande i betydelsen full sysselsättning inom medlemsländerna fram till 1985.

Mot bakgrund av de djupa motsättningar som råder mellan olika länder med avseende på vilken ekonomisk politik som skall föras, finns det anledning att vara mer pessimistisk och även räkna med möjligheten av ett lågtillväxtscenario för OECD-området. 3 % i genomsnitt kan antas vara en rimlig nedre gräns för ett lågalternativ med svag efterfrågetillväxt. Denna kan vara resultatet av fortsatt pendling mellan perioder med expansiv politik och perioder med restriktiv ekonomisk politik av rädsla för förnyad inflation. I ett sådant scenario ökar troligtvis arbetslösheten och strukturomvandlingen går långsamt, vilket ökar riskerna för protektionistiska åtgärder i större omfattning än i dag. Anpassningsproblemen blir stora jämfört med ett läge med högre tillväxt.

Följande avsnitt rörande handelstillväxten baseras på en prognos för OECD-områdets BNP-tillväxt som är väl förenlig med de tillväxttal fram till 1983 för olika länder som redovisas i tabell 14.

4.2 Handelsutvecklingen

När vi går från den ovan skisserade BNP-tillväxten inom OECD-länderna till handelstillväxten görs detta under antagandet att även med de något sänkta tillväxttalen kommer historiska elasticiteter mellan BNP-ökning och

Tabell 15. *Importelasticiteter med avseende på BNP-ökningar i några OECD-länder 1960–1983*

	1960–73	1973–77	1978	1979	1978–83
USA	2,2	2,0	1,8	1,7	1,8
Kanada	1,7	0,9	0,9	1,3	1,5
Japan	1,4	neg.	1,2	2,0	1,8
Västtyskland	2,1	3,8	2,3	2,3	2,3
Storbritannien	2,1	1,7	2,8
Frankrike	2,1	1,6	0,7	1,6	1,7
Italien	2,3	neg.	0,5	2,4	2,0
Sverige	2,0	4,0	neg.

Källor: 1960–78: National Institute och egna beräkningar. 1978–83: National Institute.

importtillväxt att hålla i framtiden. Även här bör vi dock räkna med att 60-talsrelationerna var extremt höga och att de tal som kommer att gälla fram till 1985 ligger något lägre.

Vårt tillväxtscenario innebär med detta antagande en expansion på omkring 6 % om året i volym för OECD-handeln. En viss ytterligare ökning kan tänkas i ett expansivt OECD-scenario så tillvida att detta medger en kraftigare importökning från utvecklingsländer, vilket samtidigt ökar möjligheterna att exportera till dessa länder. Precisionen i kalkylerna är inte större än att vi antar en världshandelstillväxt på 6–7 %.

Beträffande fördelningen på olika typer av varor i handeln växer som tidigare efterfrågan på bearbetade varor snabbare än genomsnittet. I ett tillväxtvänligt alternativ kan man anta att efterfrågan på investeringsvaror växer med närmare 10 %. Det högre tillväxtscenariot innebär en normalisering av investeringsaktiviteten inom OECD-området, något som skulle medföra en hög efterfrågan på investeringsvaror, särskilt i början av perioden. Kalkylen baseras på antagandet att den i tabell 14 givna BNP-tillväxten, knappt 4 %, medför en ökning av industriproduktionen på totalt ca 5 %. Importen av bearbetade varor har historiskt vuxit ungefär 1,5 gånger så snabbt som produktionsökningen, vilket framgår av de i tabell 16 redovisade sambanden mellan förändringar av industriproduktionen och importen av bearbetade varor. Vid skattning av dessa elasticiteter har även relativprisutvecklingen medtagits som förklaringsvariabel. Av skäl som vi tidigare redovisat hyser vi en viss tvekan om tolkningen av dessa långsiktiga priselasticiteter, varför de ej heller redovisas i tabellen.

I ett alternativ med lägre tillväxt har vi räknat med att importelasticiteterna blir något lägre. Om vi antar att BNP-ökningen i OECD-området endast blir 3 % per år, kommer OECD-importens tillväxt endast att nå upp till de 4–5 % som gällt under de senaste åren.

Tabell 16. Importelasticitet för bearbetade varor med avseende på förändringar i industriproduktionen 1958–1977

	Industriproduk- tionsökning Genomsnitt per år	Import- elasticitet
USA	4,7	2,7
Kanada	5,3	1,8
Japan	11,3	1,2
Västtyskland	4,9	2,3
Storbritannien	2,6	3,6
Frankrike	5,0	2,3
Italien	6,3	2,2
Nederländerna	5,4	1,6
Belgien	4,8	2,3
Norge	4,0	2,1
Danmark	4,9	1,7
Finland	5,9	1,1

4.3 Svensk exporttillväxt

Bedömningen av svensk exporttillväxt i dessa båda alternativ baseras dels på mer långsiktiga överväganden, dels på den svenska marknadsutvecklingen under de senaste åren. Vid utgångsåret för bedömningen finns ett flertal faktorer som bidragit till att marknadsandelarna för svensk export ligger lägre än normalt.

Fram till den markanta nedgången 1976–77 är nedgången i den svenska exportvolymens marknadsandelar främst en följd av det relativt stora råvaruinnehållet i svensk export. Handeln med dessa varor har inte vuxit i samma takt som handeln med bearbetade produkter. Samtidigt har det skett marknadsförluster inom dessa varugrupper för svensk export vad beträffar malm- och massaexporten. Ländersammansättningen av den svenska exporten är av mindre betydelse relativt sett. Trots att EG-ländernas internhandel ökat betydligt snabbare än deras externa handel under 60-talet, har de svenska marknadsandelarna inom andra varugrupper, t ex kemiska produkter och verkstadsvärd, inte minskat. På de nordiska länderna och andra EFTA- och EFTA-länder har det under 70-talet skett en andelsförlust för svensk export.

Vid bedömningen av den svenska exportens tillväxttakt, givet en viss ökning av OECD-området totala handel, utgår vi från att de svenska marknadsandelarna normaliseras under 1979–80 till följd av att kostnadsrelationerna återställs från vad som gällde under 1976 och större delen av 1977. Ett fullständigt återställande av de marknadsandelar som gällde 1973–74

skulle troligen medföra en så kraftig exportökning 1979–80 att den skulle begränsas från kapacitetssidan. Effekten av en 10-procentig relativprishöjning beräknas resultera i en förlust av marknadsandelar på 16 %. Om vi antar att det sker en viss ytterligare förbättring av relativpriserna från den nivå som gällde 1978, dvs att index för relativprisutvecklingen under perioden 1970–80 är lika med 100, får vi med de samband som gällde i ekvation 2 en uppgång i de svenska marknadsandelarna under 1979 på 11 % och under 1980 på 3,5 %. Med vårt antagande om en världshandelstillväxt på 5,5 % under dessa år kommer efterfrågan på bearbetade varor troligen att stiga ca 7 % i volym. Detta skulle med de ovan antagna prisrelationerna innebära en efterfrågeökning på svenska färdiga varor med nära 20 % för 1979 och 10 % för 1980. Att den förväntade uppgången beräknad på basis av ekvation 2 blir så kraftig under 1979 beror på att vi låtit relativprisutvecklingen under en förhållandevis kort period, 8 kvartal, bestämma marknadsandelsutvecklingen. Genomslaget av den kraftiga justeringen av relativpriserna under 1977 kommer med full effekt under 1979.

Efter 1979–80 antar vi att effekten av relativprisförändringarna, och därmed justeringarna i marknadsandelarna, till största delen slagit igenom. Utvecklingen under prognosperioden kommer i huvudsak att bestämmas av andra faktorer. Marknadsandelarna fortsätter långsiktigt att minska till följd av att volymtillväxten på råvarusidan är lägre än vad som gäller för den totala handeln.

De branscher, huvudsakligen råvaror, för vilka handelstillväxten historiskt är lägre än för genomsnittet, väger fortfarande tungt i svensk export. Värdet av järnmalmsexport, trävaror och massa, järn och stål svarar 1978 för 20 % av svensk export. För dessa varugrupper kommer både utbud och efterfrågefaktorer att verka för att exporttillväxten blir lägre än den genomsnittliga. Inom den beaktade perioden hinner inte en snabbare tillväxt inom övriga sektorer kompensera denna nedåtgående trend. Beträffande övriga strukturella förändringar kan man notera att fartygsexporten har reducerats betydligt 1977 och 1978. Enligt prognosen för 1979 svarar den för mindre än 2 % av totalexporten mot 6,5 % 1977. Överväganden beträffande varvsexportens framtid behöver därför inte påverka kalkylen lika kraftigt som tidigare.

Den exportutveckling som kalkylmässigt lagts in i modellkörningarna i IUI:s långtidsbedömning sammanförs i tabell 17 för att visa hur de två antagandena om världshandelns tillväxt vid en normaliserad konjunkturutveckling inom OECD-området respektive ett fortsatt kraftigt underutnyttjande av resurser kopplas till den svenska exportutvecklingen.

Tabell 17. Den svenska utrikeshandelns volymtillväxt 1978–1985

	Referensfall				Lågtillväxtfall			
	1978	1979	1980	1981–85	1978	1979	1980	1981–85
Handelstillväxt								
OECD	5,0	5,5	5,5	7,0	5,0	5,5	4,0	4,0
Svensk export	5,5	6,5	6,0	6,0	5,5	6,5	4,0	3,5

Referenser

- Economic Commission for Europe, Overall Economic Prospective for the ECE-Region up to 1990. March 1978.
- Ettlin, F, 1977, Arbetskostnader, priser och exportmarknadsandelar, Skandinaviska Enskilda Bankens Kvartalsskrift 1-2 1977.
- Gozzo, M & Widerfjell, J, 1978, Svensk och västtysk export av investeringsvaror 1974-76 - en undersökning av våra förlorade marknadsandelar, Sveriges Exportråd. Stockholm.
- Hamilton, C, 1979, De nya industriländerna - hot eller löfte? Ekonomisk Debatt 3, 1979.
- Horwitz, E Ch, 1977, Den svenska exporten efter användningsområde. Industrikonjunkturen hösten 1977. Sveriges Industriförbund. Stockholm.
- Korteweg, P, 1978, Overhauling the OECD Strategy for Stabilizing the International Economy, Erasmus University Rotterdam, Institute for Economic Research. Rotterdam.
- Långtidsutredningen 1978, SOU 1978:78.
- National Institute Economic Review, National Institute of Economic and Social Research. November 1978. Chapter 11, The Medium Term.
- Stern, R, Francis, J, & Schumacher, B, 1976, Price Elasticities in International Trade, Trade Policy Center, London.
- OECD Economic Outlook, December 1978.
- The International Competitiveness of Selected OECD Countries, Occasional Studies, OECD Outlook July 1978.
- Prospects and Policies for Economic Growth in the Medium Term (Internt arbetsmaterial från OECD) December 1978.
- "Prospects for a long-run shortfall in investment in the OECD-area" Intermediate Results of the Interfutures Research Project, OECD, October 1978.